

na Metròpoli Cooperativa

**L'Economia Social i Solidària
a l'Àrea Metropolitana de Barcelona
Fase II**

- **Noves polítiques públiques ESS**
- **Ecosistemes Cooperatius Locals**
- **Besòs Territori Cooperatiu**

**IERMB - La Ciutat Invisible
2017**

Una metròpoli cooperativa. Presentació dels resultats

En els darrers anys, s'ha viscut una nova onada d'iniciatives socioeconòmiques a l'àmbit metropolità barceloní. Diferents factors han empès aquesta efervescència, que ha transformat la fesomia de la tradicional *economia social*, centrada en les cooperatives de treball i les societats laborals, eixamplant el marc vers tot el cicle de consum, finançament, gestió o cures a partir de formules tant socioempresarials com sociocomunitàries: *l'economia social i solidària*. Aquests canvis han estat motivats per la necessitat de la població d'impulsar alternatives socioeconòmiques a la crisi financera i social, així com pel dinamisme de les organitzacions sociopolítiques del propi àmbit, i ha comptat amb un rellevant suport - per primera vegada en molts casos - des del camp de les polítiques públiques de promoció.

L'emergència d'aquestes iniciatives en tant que àmbits socioeconòmics locals (Miró i Fernández, 2016) ha suscitat la possibilitat d'analitzar la seva realitat i articulació a l'escala metropolitana. Aquest és l'objectiu del projecte *Una metròpoli cooperativa*, desenvolupat amb diferents fases entre l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona i La Ciutat Invisible SCCL.

Una **primera fase**, desenvolupada el 2016, introduí teòricament la relació entre les regions metropolitanes i el desenvolupament econòmic, així com la conceptualització de l'economia social i solidària a partir d'un glossari d'iniciatives jurídiques i socials d'aquest àmbit, fixant els conceptes cabdals de la recerca: intercooperació, mercat social, cadena productiva solidària i ecosistema cooperatiu local. També s'inicià la recollida de dades de cooperatives i societats laborals per municipis, s'elaborà un qüestionari pels 36 municipis metropolitans per conèixer la realitat socioeconòmica i les polítiques municipals respecte l'ESS, i finalment, pel que fa a la relació entre l'ESS i el desenvolupament local, es realitzà l'estudi de cas del municipi del Prat de Llobregat, on s'analitzà la seva evolució socioeconòmica, les polítiques municipals de promoció cooperativa així com la constitució de diferents ecosistemes cooperatius locals.

CRONOGRAMA PREVIST SEGONA FASE			
ACCIÓ	COORD.	PERIODE	PRODUCTE

1) Ateneus Cooperatius de l'AMB: Barcelona, Barcelonès Nord, Vallès (Sant Cugat) i Baix Llobregat	LCI	Maig- desembre 2017	Informe
2) Anàlisi ecosistemes cooperatius locals.	LCI	Maig- desembre 2017	Informe
3) Les cadenes productives solidàries d'àmbit metropolità. L'agroecologia	LCI + Arran de Terra + Aresta	Setembre – Octubre - Novembre 2017	Informe
4) Una agenda d'economia social i solidària per l'eix Besòs	LCI + Coòpolis + Ateneu Coop BNord + Consorci	Abril – maig - juny 2017	Organització i promoció de la trobada, relatoria i difusió continguts

La **segona fase**, desenvolupada al llarg del 2017, preveia en primer lloc la continuïtat de la recollida de dades sobre les iniciatives de l'ESS metropolitanes, a partir d'una aproximació qualitativa – a càrrec de la Ciutat Invisible – a partir de l'anàlisi de les polítiques públiques de promoció de l'ESS en les diferents localitats de l'AMB. En aquest sentit, s'ha realitzat un balanç tant de les iniciatives municipals com de l'acció de noves institucions públic-cooperatives creades en el territori metropolità amb el suport de la Generalitat de Catalunya: els Ateneus Cooperatius. Aquesta tasca ha estat concretada en el document adjunt:

A) “Noves polítiques públiques per l’Economia Social i Solidària a Catalunya: una oportunitat per la intercooperació i el canvi de model?”

El balanç de les noves polítiques públiques metropolitanes inclou tant les de caràcter municipal en la regió (Barcelona, Sabadell, Terrassa, Badalona, Mataró, El Prat de Llobregat, Sant Boi de Llobregat), com les supramunicipals a través de Diputació i la Xarxa de Municipis per l’ESS liderada pels ajuntaments de Barcelona, Badalona, Sabadell i Santa Coloma de Gramenet. Així com les que han facilitat el naixement de la Xarxa d’Ateneus cooperatius a l’AMB (Barcelona, Barcelonès Nord, Sant Cugat, Baix Llobregat), un nou tipus d’institució públic-cooperativa inspirada sobretot en experiències precedents dels laboratoris cooperatius, creats pel moviment de l’economia social i solidària per a impulsar la reproducció dels diferents ecosistemes cooperatius. Entre d’altres, el Labesoc del Prat de Llobregat, el Sincrocoop de Sant Cugat; Labcoop del pol cooperatiu de l’Eixample barceloní, o Coòpolis, nascut i desplegat inicialment al calor de l’ecosistema d’economia cooperativa i comunitària del barri de Sants. Els Ateneus Cooperatius han sistematitzat, replicat i universalitzat aquestes experiències, esdevenint eines potents d’intercooperació que poden jugar un paper rellevant en l’enfortiment socioeconòmic local de l’àrea metropolitana, sempre i quan sàpiguen ampliar els públics i sectors productius amb qui treballen i consolidin els espais de participació social i comunitària.

La segona acció posava l’accent en la intercooperació, com element estratègic que ha de defugir la creació desorganitzada de cooperatives i facilitar-ne la seva agrupació territorial, que ha motivat estudiar referències europees com els pols territorials de cooperació econòmica francesos o els consorcis cooperatius italians. En aquest sentit, l’anàlisi i desplegament dels ecosistemes cooperatius locals, formats per les relacions d’intercooperació territorial de les iniciatives plurals de l’economia social i solidària, és un requisit indispensable per a facilitar l’escalabilitat econòmica democràtica del cooperativisme metropolità i augmentar la seva capacitat d’acció concertada en el territori. Aquesta tasca ha estat concretada en el document adjunt:

B) “Què són i què poden ser els ecosistemes cooperatius locals?”

En tercer lloc, en el projecte estava previst l'anàlisi de la cadena productiva agroecològica metropolitana, caracteritzant el seu circuit d'intercooperació socioeconòmica d'abast metropolità, coneixent totes les etapes consecutives i les relacions de la cadena de valor: entre les unitats de producció, els agents transformadors- distribuïdors-comercialitzadors, els centre de consum. No obstant, aquesta línia de treball va ser substituïda per l'aprofundiment de la quarta, que si bé només contemplava l'organització d'unes jornades, finalment ha tingut el pes de treball de recerca de més intensitat del projecte.

Així, la quarta acció “Una agenda d'economia social i solidària per l'eix Besòs”, pretenia facilitar una trobada entre les iniciatives de l'ESS de l'Eix Besós, per tal de sistematitzar i potenciar les seves aportacions en la reducció de les fractures territorials i socials presents en ambdues ribes del Besòs. Es tractava de convocar una taula rodona pública amb diferents iniciatives i compartir aportacions, diagnòstics i propostes d'enfortiment socioeconòmic local, cooperatiu i comunitari. Aquesta acció ha tingut un aprofundiment inicialment no previst, però que hem considerat estratègic i per tant l'hem desplegat ocupant els recursos destinats a la tercera acció no executada. L'èxit de la primera activitat, realitzada el juny del 207 al barri del Besòs, motivà la redacció de l'informe adjunt i ampliat:

C) “Besòs, Territori Cooperatiu. Una Agenda d'Economia Social i Solidària per a l'Eix Besòs”

Aquest document ha inclòs l'anàlisi de l'Eix Besòs en la seva transició de perifèria obrera i popular a eix de centralitat metropolità, en relació amb les polítiques públiques que despleguen la qüestió del desenvolupament local a escala metropolitana (Agenda Besòs). Així mateix, es fa una primera aproximació a les característiques i realitats de l'ESS intermetropolitana (districtes Besòs de Barcelona i Barcelonès Nord) i de les seves aportacions i mancances. Es destaca, a partir del treball conjunt amb les iniciatives, la proposta dels *Projectes Socioeconòmics i Cooperatius Estratègics pel Besòs*, a partir del desplegament de 5 circuits o cadenes productives solidàries: 1. Mobilitat sostenible; 2. Comerç de proximitat; 3. Serveis de Proximitat; 4. Circuit alimentari ecològic, cooperatiu i de proximitat; 5. Economia circular (de eficiència energètica al reciclatge de materials).

Finalment, s'estudia la realitat dels Pols Territorials de Cooperació Econòmica de França, i a partir d'una segona trobada, una desena de cooperatives constitueixen el PTCE Besòs, amb el suport de Coòpolis i l'Ateneu Cooperatiu del Barcelonès Nord.

Amb aquest conjunt de treballs donem per completada la fase II del projecte *Una Metròpoli Cooperativa*, havent abordat una focalització estratègica de la realitat de l'ESS metropolitana, havent desenvolupat eines conceptuals i metodològiques per a fomentar la intercooperació i l'impacte en el territori, i finalment havent cocreat - entre la recerca i el cooperativisme local - una possibilitat d'enfortiment socioeconòmic local, que caldrà desplegar i materialitzar a partir de nous projectes.

Noves polítiques públiques per l'Economia Social i Solidària a Catalunya: una oportunitat per la intercooperació i el canvi de model?

**Ivan Miró, La Ciutat Invisible
Coòpolis Ateneu Cooperatiu de Barcelona**

--

**Projecte:
Una Metròpoli Cooperativa
L'ESS a l'AMB. Fase II**

IERMB - La Ciutat Invisible

2017

Les polítiques públiques d'ESS: proliferació i models

A les primeres dècades del segle XXI, en diferents regions del planeta, han proliferat les polítiques públiques que fan referència a l'Economia Social i Solidària. L'inici del segle sembla ser un temps de recerca de nous camins, sovint motivats per crisis econòmiques i socials, per discussions polítiques i teòriques sobre el paper de l'Estat, el Mercat i la Societat, per l'emergència de noves pràctiques socioeconòmiques a nivell popular i per la irrupció de nous moviments socials com agents de canvi institucional.

Així ha estat en diversos països de l'Amèrica Llatina, que han viscut una onada de legislacions i polítiques públiques de promoció de la denominada *economia popular i solidària*, com a resultat de diferents factors econòmics, socials i politico-institucionals. En primer lloc: la sentida necessitat social de promoure *una nova política econòmica* que revertís els efectes devastadors dels ajustos estructurals patits a les dècades de 1980 i 1990. En segon, l'eclosió de pràctiques socioeconòmiques diverses en el terreny popular - en la producció, el consum, la distribució i el finançament - que han configurat una realitat socioeconòmica més rica que les formes organitzatives i societàries anteriorment legislades, circumscrites tradicionalment a les cooperatives o al dret mutual, i que ha despertat el creixent interès per reconèixer legislativament i potenciar *el nou àmbit socioeconòmic*. I en tercer, l'ascens d'una nova onada de governs d'esquerres, que ha permès constitucionalitzar – com a Bolívia el 2009 - una “economia plural”: pública-estatal, privada-mercantil, comunitària i cooperativa. El cas paradigmàtic és la Constitució d'Equador del 2008, que assenyala que “el sistema econòmic s'integrarà per les formes d'organització econòmica pública, privada, mixta, popular i solidària”, definint que “*l'economia popular i solidària* inclourà als sectors cooperativistes, associatius i comunitaris”.¹

Pel que fa Europa, organismes com l'Organització Internacional del Treball consideren que el continent - afectat per la crisi financera que s'inicià el 2008 - ha hagut de revisar

¹ Wanderley, F. (2015) *La economía solidaria en la economía plural. Discursos, prácticas y resultados en Bolivia*, Cides; Lanas, E. (2014) "Políticas Públicas sobre Economía Solidaria en Ecuador", *Paper Universitario* Universidad Andina Simón Bolívar, Quito.

el seu sistema econòmic, sobretot pel que fa a “la inadequada regulació dels mercats financers, l’abús dels recursos no renovables i patrons de consum insostenibles”. Per aquesta raó, la macro-regió d'Europa ha redescobert models de cooperació i solidaritat alternatius als paradigmes preexistents; i la necessitat d’objectius econòmics “més sostenibles i inclusius” ha dut Europa a abordar el debat sobre l’economia social i solidària, tot considerant que un marc legislatiu favorable podria ser-ne un element de consolidació. Tanmateix, les institucions europees no han afrontat el debat de l’economia social i solidària com un àmbit socioeconòmic integral ni com una palanca per aixecar un nou model econòmic, sinó que han prioritzat la perspectiva de l’*empresa social* en un entorn competitiu d’economia de mercat. En aquest marc, les polítiques públiques han “d’impulsar al màxim l’avantatge competitiu de les empreses socials”.²

Als Estats europeus, però, trobem una diversitat de models respecte les legislacions i les polítiques relacionades amb l’ESS. En casos com l’espanyol es parteix d’una mirada convencional de l’*economia social*, cenyint-se a establir un marc jurídic comú pel conjunt d’entitats que la integren, a partir d’un *reconeixement formalista* dels actors (cooperatives, mutualitats, fundacions i associacions amb activitat econòmica, societats laborals, empreses d’inserció, centres especials de treball, societats agràries de transformació), així com definint principis orientadors (primacia de les persones i del fi social sobre el capital, etc.) i formes de representació i interlocució amb l’Estat.³

En altres casos, com el francès, el reconeixement és d’una realitat més rica -l’àmbit de l’*economia social i solidària* - incloent els actors tradicionals (cooperatives, etc.) però també noves dimensions com les monedes socials, el comerç just o la compra pública socialment responsable, així com formes societàries que cerquen ajustar-se a noves necessitats socials, com les Societats Cooperatives d’Interès Col·lectiu, les CAE’s o els Regis Quartiers. La llei francesa, a més de fixar tipologies, entén l’ESS no tant com un sector sinó com *una forma de desenvolupament econòmic*, i per tant posa l’accent sobretot en l’impuls, amb mesures per facilitar l’adquisició d’empreses petites i mitjanes per part dels seus treballadors, així com definint “dispositius públics de desenvolupament” a partir d’estratègies territorials (polítiques de concertació, conferències, les *Chambres* d’ESS) i

² Galera, G.; Salvatori, G. (2015) *Public policy in the social and solidarity economy: Towards a favourable environment: The case of Europe*, International Labour Organization.

³ Ley 5/2011, de 29 de marzo, de Economía Social.

d'instruments com els “*pols territorials de cooperació econòmica*”, agrupacions territorials d'empreses d'ESS, centres de recerca, organismes de formació i institucions locals, que tenen com a objectiu “desenvolupar una estratègia comuna i continua de mutualització i cooperació econòmica al territori al servei del desenvolupament local sostenible”.⁴

Quina és la realitat a Catalunya, on diferents nivells de l'Administració pública – des del món local fins a la Generalitat- han intensificat recentment les accions vinculades a promoure l'ESS? Històricament, aquesta tasca ha estat sobretot auto-organitzada pel propi moviment, a partir de les federacions de cooperatives, les xarxes d'economia solidària i fins i tot les pròpies iniciatives socioeconòmiques (una dimensió *pública - no estatal*), mentre que les administracions habitualment legisaven i donaven suport a sectors concrets de l'economia social tradicional (cooperatives, societats laborals, etc.). Avui, no obstant, al calor de la crisi, empeses per l'emergència de noves dinàmiques socioeconòmiques i de canvis institucionals oberts el 2015 pel nou municipalisme i el sobiranisme, s'engeguen noves actuacions públiques des de l'àmbit local i amb el programa català d'Ateneus Cooperatius.

Com responen aquestes mesures a l'eclosió i diversificació de noves pràctiques d'economia social i solidària? Recullen l'acció sociopolítica de les organitzacions de l'ESS, com les *14 Mesures per la Democràcia Econòmica Local*?⁵ Quins canvis han viscut els marcs, els discursos i els actors d'aquestes noves polítiques públiques? Quin model socioeconòmic emparen? Podem parlar d'una *nova onada* de polítiques públiques d'ESS a Catalunya?

Per a valorar aquesta possibilitat, ens fixarem en tres elements. En primer lloc, en la naturalesa dels continguts o models implementats, a partir de propostes com la de Pablo Guerra, que diferencia – per a l'Amèrica Llatina - tres grans orientacions: a) el *model tradicional*, que únicament fa referència al sector cooperatiu, ignorant o minimitzant el paper de les altres manifestacions de l'economia social i solidària; b) el *model ampliat*,

⁴ Loi n° 2014-856 du 31 juillet 2014 relative à l'économie sociale et solidaire.

⁵ Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (2015) *Mesures per la Democràcia Econòmica Local*. <http://www.xes.cat/docpdf/xsa1072.pdf>

que incorpora una visió més àmplia de les iniciatives socioeconòmiques solidàries incloent el cooperativisme, i c) el *model de la fragmentació*, que incorpora polítiques i legislacions dispars entre per una banda el cooperativisme i per l'altra la resta de l'economia social i solidària.⁶

En segon lloc, ens fixarem en el caràcter de la fonamentació de les polítiques públiques entorn l'ESS. Per autors com Rafael Chaves, l'interès dels governs per les iniciatives com les cooperatives ha augmentat en els darrers anys en el context de la crisi, degut a la necessitat d'impulsar alternatives a les polítiques econòmiques convencionals, allà on la recerca del lucre privat prima per sobre de l'interès col·lectiu. No obstant, l'alternativa pot ser concebuda com “un instrument de correcció de desequilibris i d'ajust del sistema”, o bé suposar un eix central d'un projecte de transformació del model de desenvolupament. Per Chaves, en casos com l'espanyol, la promoció de l'economia social “a la pràctica s'han revelat com a polítiques perifèriques en relació a la centralitat de les polítiques d'ajust estructural aplicades”.⁷ I a Catalunya, en quins marcs discursius, polítics i estratègics es situen les polítiques públiques d'ESS?

En tercer lloc, ens agradaria preguntar-nos si les noves polítiques públiques de promoció de l'ESS dibuixen una orientació estratègica per un nou tipus *d'enfortiment socioeconòmic local*. Quin rol hi juga el territori? És promou l'agrupació territorial de les iniciatives? Es fomenta la intercooperació? S'hi incentiven àmbits de participació social i comunitària? A qui es dirigeixen les polítiques? Quins actors les articulen?

Si el Quebec és conegut pel seu model de *coproducció* de les polítiques públiques de l'economia social, si França és reconeguda per la tutela pública en el foment del conjunt de l'economia social i solidària, són les noves polítiques públiques per l'economia social i solidària, a Catalunya, una oportunitat per la intercooperació territorial i el canvi del model?

⁶ Guerra, P. (2012) "Las legislaciones sobre economía social y solidaria en América Latina. Entre la autogestión y la visión sectorial", *Revista de la Facultad de Derecho* N° 33, Montevideo.

⁷ Chaves, R. (2012) “Las políticas públicas y las cooperativas”, *Ekonomiaz* N.º 79.

Nous municipalismes: acompanyar i promoure l'ESS a nivell local

Si les candidatures vinculades a moviments socials, que a partir del 2015 augmentaren significativament la seva presència en els governs locals catalans, han tingut un paper fonamental en l'impuls institucional de l'ESS, la crisi econòmica suscità una reflexió transversal a tot l'espectre polític local. Fins aleshores, en la promoció econòmica i de l'ocupació, s'incorporava l'*economia social* en programes destinats a “sectors d'activitat o col·lectius vulnerables”, i també era habitual, si bé minoritari, l'assessorament per constituir cooperatives i societats laborals en casos com el tancament d'empreses. Amb l'apogeu de la crisi, els ajuntaments i diputacions començaren a incorporar l'economia social – i, fins i tot, l'economia solidària - a les seves agendes de desenvolupament local.⁸

Així, a partir del 2015 la Diputació de Barcelona inicià – des de l'Oficina Tècnica d'Estratègies pel Desenvolupament Econòmic - una sèrie d'accions per promoure l'ESS, oferint recursos formatius i ajuts econòmics als ens locals de la seva demarcació (331 municipis). Per l'OTDE, situant el paradigma de l'ESS en l'agenda política local es responia a les “pràctiques econòmiques agressives i les dificultats per sostenir les condicions de vida” pròpies de l'ajust capitalista. Les iniciatives transformadores de l'ESS, doncs, eren una oportunitat de desenvolupament i calia integrar-les a les polítiques de promoció econòmica i ocupació dels municipis, situant-les “al mateix nivell que la resta d'operadors econòmics”. En aquesta direcció, l'OTDE publicà materials referents com la *Guia de l'economia social i solidària per a l'administració local* i altres treballs.⁹

Tanmateix, la creació d'organismes municipals dedicats específicament a la promoció integral de l'economia social i solidària no arribà fins la irrupció de les candidatures del nou municipalisme, fossin les denominades confluències com Barcelona en Comú o les vinculades a les Candidatures d'Unitat Popular, com la Crida per Sabadell.

A Barcelona, nasqué el primer organisme públic català orientat a l'impuls integral de l'ESS: el *Comissionat d'Economia Cooperativa, Social i Solidària*, que desplegà i sistematitzà, per primera vegada a la ciutat, mesures recomanades per organitzacions com

⁸ Estela, Oriol (2017) “L'Economia social i solidària en l'equador del mandat municipal” a *Nexe, Quaderns d'Autogestió i Economia Cooperativa*, núm. 40, CoopsTreball.

⁹ García Jané, J. [coo.] (2015) *Guia d'economia social i solidària per a l'Administració local*; García Jané, J. (2016) *21 propostes per fomentar l'economia social i solidària des dels ajuntaments*; Boixader, J. (coo.) (2016) *Experiències d'economia social i solidària als municipis*, Diputació de Barcelona.

la Xarxa d'Economia Solidaria, la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya o COOP 57. El Comissionat, Jordi Via, declarava a inicis de mandat que, amb el nou organisme, el govern d'Ada Colau expressava la voluntat política d'impulsar la *nova política econòmica pública del nou municipalisme*, basada en *l'economia plural*. Per Via, l'ESS no era “un subsector de l'economia del sector privat” i per tant mereixia “una visualització diferenciada”. Respecte la producció i contingut de la política pública, el Comissionat naixia per impulsar la “col·laboració pública, comunitària i cooperativa”, així com una política *socioeconòmica* integral que superés l'escissió entre *promoció econòmica neoliberal* (per “créixer”) i *política social assistencialista* (per “pal·liar” els efectes desiguals de la primera).

A nivell operatiu, a partir del 2015 el Comissionat impulsà un diagnòstic de l'ESS a Barcelona;¹⁰ desplegà el *Pla de Xoc de l'ESS* per donar suport a l'articulació territorial de l'economia social i solidària; inicià la reorientació de Barcelona Activa vers una *economia plural* i presentà un ambiciós *Pla d'Impuls de l'ESS 2015-2019*, amb un pressupost de 25 milions d'euros pel creixement de l'ESS com a model econòmic alternatiu, amb accions vinculades a 6 eixos: acompanyament i formació, finançament, intercooperació, comunicació i relat, equipaments i recursos, territorialització i acció comunitària. El Pla introduïa una trentena de mesures, com l'ús de les finances ètiques en les operacions municipals, el foment de la contractació pública responsable, el suport a processos d'intercooperació socioempresarial i sociocomunitària, el finançament de projectes emblemàtics de ciutat com Coòpolis o el Hub de la Bicicleta de Poblenou, o a l'experimental *Sistema Integral Cooperatiu d'Intervenció Socioeconòmica* aplicat a DiomCoop i Alencop. Tot i l'esforç de dibuixar i dotar de recursos un complet full de ruta per a l'impuls públic de l'ESS, el propi Comissionat destacava un problema de fons a la ciutat: “una pulsio contradictòria entre models de polítiques econòmiques públiques pròxims a la socialdemocràcia més convencional i models de polítiques públiques més agosarats des del punt de vista de creació de condicions, a mig i llarg termini, orientades a una certa transformació social”.¹¹

Sabadell, per la seva part, amb la creació de la Regidoria de Nova Economia, fou el primer municipi català a crear un espai de treball participat, amb 21 organitzacions de l'ESS.

¹⁰ Fernández, A. ; Miró, I. (2016) *L'economia social i solidària a Barcelona*, Marge Books.

¹¹ Entrevista amb Jordi Via: “L'economia ha d'estar al servei de les persones”, *Malarassa*, 9 febrer 2016.

També fou pioner en presentar un diagnòstic de l'Economia Social i Solidària local (194 iniciatives: 92 cooperatives, 39 societats laborals, 57 associacions i fundacions, etc.) que havia de ser "transversal a l'economia actual". Per Albert Boada, regidor de Nova Economia, més que una política que convertís les iniciatives socioeconòmiques en dependents de les administracions, els municipis havien de ser "bel·ligerants amb les empreses mercantils depredadores" i obrir espai per a les iniciatives cooperatives, socials i solidàries.¹² Per Boada, calia posar l'ESS al centre de les polítiques econòmiques, no com un sector alternatiu o marginal, ni des d'únicament polítiques de sensibilització, sinó com un model reproduïble, amb indicadors econòmics concrets i impactes socials reals.¹³

Terrassa també fou pionera en materialitzar alguna de les propostes de la XES a les *14 Mesures per una democràcia econòmica local*. Aprovà la creació d'un *Consell Municipal d'Economia Social i Solidària*, establert des del "paradigma de la concertació pública, cooperativa i comunitària", amb l'objecte de "fomentar, impulsar i enfortir les experiències econòmiques basades en l'autoorganització de la ciutadania que no persegueixin el lucre, sinó satisfer les necessitats bàsiques, i que s'organitzin des del suport mutu, el compromís amb la comunitat, la igualtat i la democràcia amb la finalitat de promoure un model econòmic just i sostenible".¹⁴

Més tard, Badalona presentà el seu diagnòstic; Mataró posà en marxa el programa FESS (Facilitem l'Economia Social i Solidària) amb la Fundació Unió de Cooperadors; i altres ciutats - seguint les passes del Prat de Llobregat - cediren infraestructures i finançaren viviers d'iniciatives d'ESS, o els crearen des del municipi, com Sant Boi; impulsaren programes específics d'assessoria, formació i acompanyament de noves iniciatives; fomentaren la contractació pública socialment responsable i les clàusules socials, o donaren suport a xarxes i fires d'ESS locals, com a Manlleu.

La proliferació d'ajuntaments interessats en promoure l'ESS suscità una aposta de coordinació, a partir de la *Xarxa de Municipis per l'Economia Social i Solidària*, presentada l'octubre de 2015 en la I Trobada Internacional de Municipalisme i Economia Solidària, organitzada per l'Ajuntament de Barcelona. Liderada per aquesta ciutat i els

¹² Garcia Jané, J. (2016) "L'economia social i solidària entra als ajuntaments" a *Nexe* 37, FCTC.

¹³ Boada, A. (2016) "Estratègies municipals per l'Economia Social i Solidària", Ponència de la Jornada *Cap a una Xarxa de Municipis per l'Economia Social i Solidària*. Sabadell, 10/06/2016.

¹⁴ *Reglament* del Consell Municipal d'Economia Social i Solidària de Terrassa, 21 juliol del 2016.

municipis de Badalona, Sabadell i Santa Coloma de Gramenet, la XMESS reuní una quarantena de municipis catalans.¹⁵ Pels impulsors, davant unes polítiques públiques de promoció econòmica i d'ocupació convencionals i insuficients, calia «explorar un nou model de desenvolupament territorial» que mobilitzés millor els recursos endògens, prioritzés les dimensions socials i ambientals de l'economia per «resoldre més eficaçment les necessitats de la ciutadania». Amb una estratègia territorial compartida, la XMESS naixia per impulsar l'ESS com "un dels instruments principals de superació de les desigualtats socials, de generació d'ocupació de qualitat i d'impuls d'un nou model socioeconòmic més democràtic, just i sostenible".¹⁶

Tenint en compte la novetat d'aquestes accions, és possible valorar-ne els resultats? A l'espera que les organitzacions del propi àmbit socioeconòmic facin públic un balanç de les actuacions municipals de promoció de l'ESS, cal assenyalar que en el sí d'algunes d'aquestes existeix un debat intens sobre la relació de l'ESS amb l'Administració pública. Es constata les dificultats de coproduir les polítiques públiques, els diferents ritmes del treball en els projectes conjunts, o les conseqüències no previstes de les licitacions públiques: “Com han de canviar les administracions internament per poder promoure amb eficàcia l'ESS? Podem respondre als tempos que imposen les administracions? Estem generant una dependència dels diners públics? Hi ha una bombolla de l'ESS?”¹⁷

En tot cas, una primera aproximació a la nova onada de polítiques locals d'ESS ens indica que un nombre significatiu de municipis catalans ha transitat des d'un *model tradicional*, que només tenia en compte a sectors de l'*economia social* (cooperatives i societats laborals) a un *model ampliat*, que recull la diversitat d'iniciatives de l'*economia social i solidària*, tan consolidades com emergents, tinguin caràcter socioempresarial o siguin experiències - sovint poc formalitzades - d'economia comunitària. Així, a més de les cooperatives, societats laborals i entitats del tercer sector social, els programes municipals han impulsat un marc comú que inclou els horts comunitaris, els equipaments de gestió comunitària, les escoles lliures, la moneda social o les finances ètiques i solidàries. En aquest sentit, els esforços dels actors sociopolítics de l'ESS per a promoure el

¹⁵ La iniciativa compta amb antecedents com el programa *Municipi Cooperatiu* de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya, amb 20 municipis adherits.

¹⁶ "Es constitueix l'Associació Xarxa de Municipis per l'Economia Social i Solidària amb 31 municipis fundadors" 17/05/2017 Nota de premsa Aj. Bcn. Més informació a: www.mess.cat

¹⁷ "La relació amb les institucions". Eix de debat FESC 2017 <http://fesc.xes.cat/fira2017>.

reconeixement mutu i conceptualitzar el perímetre de l'ESS, han tingut com a efecte la legitimació en el món local del *paradigma de l'Economia Social i Solidària*.

Avançant-se a la legislació - doncs ni la catalana ni l'espanyola fan referència a l'ESS - aquesta és la primera ocasió que un conjunt de polítiques públiques catalanes pren el concepte integral com a referent. A més, en casos com el de Barcelona, s'ha acompanyat l'impuls de l'ESS amb el d'altres pràctiques que hi mantenen un diàleg, com *l'economia de les cures* i *l'economia col·laborativa procomú*, que ha dut a denominar als organismes pertinents des de l'epígraf d'*Altres economies o Innovació socioeconòmica*.¹⁸

Pel que fa a la fonamentació de les noves polítiques d'ESS, l'impacte de la crisi econòmica, la visualització dels efectes nocius del capitalisme, així com la tasca d'incidència de les organitzacions, han contribuït a desplaçar l'habitual discurs assistencialista o subsidiari cap a relats de transformació socioeconòmica de caràcter integral. Així, des d'un nombre rellevant de municipis s'han defensat l'impuls de l'ESS com una estratègia encaminada vers la “superació de les desigualtats socials”, fent referència a un “nou model socioeconòmic més democràtic, just i sostenible”, un “model econòmic alternatiu”, un “model reproducible, amb indicadors econòmics i impactes socials” o un “nou model de desenvolupament territorial”. Així mateix, les vies per aconseguir els objectius de transformació són una “política socioeconòmica integral”, la “transversalització”, “posar l'ESS al centre de les polítiques econòmiques”, “l'autoorganització de la ciutadania” o la “concertació pública - cooperativa – comunitària”, moltes d'elles formulacions realitzades des dels moviments socials i les organitzacions sociopolítiques de l'ESS. Tanmateix, malgrat les fonamentacions i metodologies esbossades, tal i com assenyalen alguns dels responsables de les polítiques, el nou relat de transformació socioeconòmica és sovint matisat per la tossuda realitat capitalista, que travessa les economies locals i apuntala els règims d'acumulació metropolitans, així com per determinades estructures convencionals de dins dels òrgans municipals, refractàries a l'impuls de paradigmes econòmics transformadors.

¹⁸ Per a una síntesi dels moviments i fenòmens que conformen aquest ecosistema, llegir Suriñach, R. (2016) *Les altres economies de la ciutat. Identificant l'ecosistema d'economies transformadores de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona.

Finalment, a l'espera de l'evolució d'unes polítiques que encara compten amb un curt recorregut, i a manca d'elements dins les pròpies polítiques que estableixin indicadors per a mesurar el seu abast, és necessari un tercer nivell d'anàlisi per a valorar la profunditat dels canvis. Existeix un debat estratègic entre les administracions locals i les organitzacions de l'ESS, per tal de definir, conjuntament, quin model socioeconòmic es desenvolupa als municipis? Malgrat que en ciutats com Barcelona s'ha donat suport a projectes d'articulació territorial en diferents districtes de la ciutat, facilitant que les iniciatives socioeconòmiques de base tinguin recursos per a potenciar *marcs territorials d'intercooperació*, i que en diversos municipis s'ha incentivat la creació de nous equipaments cooperatius i comunitaris per potenciar l'autoorganització socioeconòmica ciutadana, caldria anar més enllà i debatre quines economia local es contribueix a desplegar de forma conjunta. Probablement, en una primera fase de la política pública municipal d'ESS és necessari iniciar i prioritzar-ne la promoció i reforç transversal en diferents àmbits, però en més tard caldrà, a més de consolidar el ventall d'accions de promoció i reforç, treballar conjuntament models específics d'enfortiment socioeconòmic territorial, que avancin quantitativament i qualitativa en la democratització econòmica de la ciutat.

En tot cas, el balanç de dos anys de mandats municipals ha de considerar-se positiu des del punt de vista de l'ESS, que ha guanyat visibilitat i presència en un nombre rellevant de municipis catalans. A final de mandat, caldrà veure - com apunta Oriol Estela - si aquestes polítiques s'han consolidat en l'agenda municipal, si han arrelat els espais de responsabilitat política vinculats a l'ESS, si han fructificat els –de moment molt febles- espais d'interlocució i coproducció de les polítiques, i, sobretot, si s'han establert indicadors per a avaluar si els impactes a nivell quantitatiu i qualitatiu han estat significatius i perdurables dins del propi àmbit socioeconòmic. El repte següent, següent Estela, serà mantenir la trajectòria ascendent en les pròximes legislatures, “avançant en la transformació de les economies locals”.¹⁹

No està de més, finalment, insistir en l'advertència del cooperativista Jordi Garcia Jané, quan escriu: “Si qualsevol política pública local s'ha de basar en la participació de la ciutadania, quan és d'economia social i solidària s'hi ha de fonamentar amb més motiu

¹⁹ Estela, Oriol (2017) “L'Economia social i solidària en l'equador del mandat municipal” a *Nexe, Quaderns d'Autogestió i Economia Cooperativa*, núm. 40, CoopsTreball.

encara, perquè l'economia social i solidària no és altra cosa que autoorganització, l'autoorganització econòmica de les classes populars per satisfer col•lectivament les seves necessitats. Per tant, un ajuntament ha d'acompanyar, promoure i ajudar les iniciatives d'economia social i solidària, però no pot mai substituir-les ni dirigir-les".²⁰

Els Ateneus Cooperatius: noves institucions públic-cooperatives?

L'altre àmbit on s'ha produït un salt qualitatiu pel que fa a la promoció pública de l'ESS – sobretot de les seves iniciatives socioempresarials com les cooperatives - és el vinculat a les competències de la Generalitat de Catalunya. La composició parlamentària nascuda de les eleccions del 27 de setembre del 2015, conjugada al calor de les mobilitzacions sobiranistes, donà una major centralitat al cooperativisme com agent de “reactivació econòmica” i promotor d'un “desenvolupament local basat en una economia sostenible, d'arrelament al territori i de cohesió social”. En concret, la Resolució 17/XI del Parlament de Catalunya, del 10 de març de 2016, instà el Govern a aplicar “mesures dedicades a promoure la creació de noves cooperatives i societats laborals, especialment per part de joves i persones aturades sobretot més grans de cinquanta anys”, una resolució justificada per la “situació d'emergència social, la reactivació econòmica i la necessitat d'una resposta institucional”.²¹

A partir d'aquesta decisió, el programa ARACOOOP impulsat per la Direcció General d'Economia Social de la Generalitat,²² en la seva edició del 2017, destinà 14 milions d'euros - un augment del 1.400% respecte el pressupost del 2013– a la promoció del cooperativisme, sobretot a partir de dues noves línies d'acció: els *Ateneus Cooperatius*, per fomentar el desenvolupament de l'activitat econòmica en els territoris en el marc de «l'economia social i les cooperatives»; i els *Projectes Singulars*, per desenvolupar oportunitats estratègiques en àmbits sectorials, a partir creació de cooperatives i societats laborals.

²⁰ García Jané, J. “L'Economia Solidària, eina de canvi per als nostres municipis”, 14/01/2015, a www.economiasolidaria.cat.

²¹ Convocatòria de subvencions per a projectes generadors d'ocupació i de creació de cooperatives i societats laborals, a través de la Xarxa d'ateneus cooperatius, de Projectes Singulars i de projectes de coordinació dins del Programa Aracoop, *DOGC* Núm. 7255, 25.11.2016.

²² Aracoop és impulsat per la Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa de la Generalitat de Catalunya, amb la Confederació i les federacions de cooperatives, la Confederació del Tercer Sector i més de 100 entitats i institucions d'arreu del país.

Amb un pressupost de més de 3 milions d'euros per la primera edició, la Generalitat situava tres elements centrals en el desplegament dels Ateneus Cooperatius: havien de ser els espais de referència del territori per a la creació de llocs de treball en cooperatives i societats laborals, havien de ser gestionats per les pròpies xarxes locals o comarcals de cooperatives, i havien de contemplar un important factor d'intercooperació. Per Josep Vidal, director general d'Economia Social, els ateneus havien de néixer en "l'àmbit de la comunitat més propera" i establir "una xarxa d'intercooperació entre qui realment és capaç de crear cooperativisme: el cooperativisme de base local, de base obrera i compromès amb el territori". En aquesta direcció, Vidal apuntava "l'aliança amb el món local i amb les entitats cooperatives del territori" per a *co-construir* la promoció del cooperativisme.

Quina tasca desplega un ateneu cooperatiu? Per la Direcció General d'Economia Social i Cooperativa, els ateneus –en tant que «antenes i altaveus de l'economia social al territori» - han d'identificar necessitats i oportunitats al territori i oferir una àmplia cartera de serveis integrals per a "l'aprenentatge, la reflexió col·lectiva, la cooperació i la transformació social". Una *cartera de serveis* que inclou informar sobre els recursos existents en «economia social i cooperativa», orientar sobre els procediments de constitució d'una empresa de l'economia social, formar en l'àmbit de la gestió, difondre l'economia social als centres d'educació superior, oferir acompanyament a mida per a constituir empreses d'economia social, així com esdevenir un laboratori de bones pràctiques i rèplica. Activitats bàsiques que, donada la seva naturalesa i finançament, són ofertes gratuïtament a la població, sobretot col·lectius interessats en engegar formules cooperatives, però també centres educatius, gestories i ciutadania en general. Aquests serveis, finalment, són validats per indicadors de seguiment: número d'organitzacions socioeconòmiques creades - cooperatives i societats laborals, però també associacions amb activitat econòmica-, número de persones inserides -llocs de treball creats- així com participants en accions de promoció i formació.²³

En la primera edició del 2017, nasqueren una desena d'Ateneus Cooperatius: Barcelona; Barcelonès Nord; Vallès Occidental; Baix Llobregat; Maresme; Catalunya Central; Girona; Camp de Tarragona; Terres de l'Ebre, i Alt Pirineu i Aran. Quines experiències

han inspirat aquesta *nova institució públic-cooperativa*? Quines iniciatives els componen? Quins tipologies prefiguren? Quins han estat els seus impactes?

Des de la Generalitat sovint s'ha apel·lat, com a referència històrica dels Ateneus Cooperatius, al republicanisme, al cooperativisme popular i a la tradició ateneïsta obrera catalana, on «l'ateneu no era només una entitat, era una xarxa relacional de les persones, obrers, treballadors que s'apoderaven per crear»²⁴. Però més que l'imaginari històric, les funcions dels Ateneus Cooperatius s'inspiren en els *laboratoris cooperatius* creats pel moviment de l'economia social i solidària actual, per a impulsar la reproducció dels diferents ecosistemes cooperatius que els han vist néixer. Entre d'altres, el Labesoc, laboratori-incubadora vinculat a l'ecosistema d'economia solidària del Prat de Llobregat; el Sincrocoop, viver impulsat per Cal Temerari, a Sant Cugat; Labcoop, del pol cooperatiu de l'Eixample barceloní dinamitzat pel Grup ECOS, o Coòpolis, nascut i desplegat inicialment al calor de l'ecosistema d'economia cooperativa i comunitària del barri de Sants, a l'entorn de l'Impuls Cooperatiu de Sants i l'equipament veïnal autogestionat de Can Batlló. Així, els objectius i serveis dels Ateneus Cooperatius, si bé han estat sistematitzats, finançats i replicats en el procés engegat per l'administració pública catalana, en gran mesura han estat dissenyats, testats i implementats prèviament pel propi moviment.²⁵

Pel que fa a la *composició* dels Ateneus Cooperatius (AC), les iniciatives nascudes el 2017 reuniren a 121 organitzacions, tant entitats públiques com iniciatives socials. En concret, agruparen formalment a 32 cooperatives, 31 ajuntaments, 15 associacions, 13 fundacions, 12 consells comarcals, 9 ens locals, 2 consorcis i altres iniciatives. Per la pròpia naturalesa territorial dels ateneus, en resultaren diferents tipus de formats, conformant-se una tipologia d'Ateneus en funció de la seva composició i governança. En primer lloc, els ateneus mixtes, impulsats per l'administració pública i organitzacions de l'economia social, com l'AC Barcelonès Nord, AC Baix Llobregat i AC del Vallès Occidental. En segon, els ateneus impulsats per un grup motor d'organitzacions de l'economia social, amb suport de l'administració local, com AC de Terres Gironines, AC

²⁴ Josep Vidal: «Les cooperatives no deslocalitzen perquè els seus socis viuen i treballen al país», *El Diari del Treball*, 22.06.2017

²⁵ caltemerari.cat/sincrocoop; labcoop.coop, bcn.coop. Per altra banda, l'Ajuntament de Sant Boi creà, el 2013, el COBOI, “laboratori cívic d'emprenedoria i economia social” www.coboi.cat.

Coop Camp i AC de Terres de l'Ebre. En tercer, ateneus impulsats per organitzacions de l'economia social, com AC Catalunya Central i AC Barcelona Coòpolis. I finalment, ateneus impulsats exclusivament per administracions públiques, com AC Maresme i AC Alt Pirineu i Aran.²⁶ En funció de la naturalesa de les entitats promotores, però, trobem una nova categorització: 6 ateneus coordinats per iniciatives d'economia social (3 cooperatives i 3 fundacions) i 4 que ho fan organismes públics (2 ajuntaments i 2 consells comarcals).

Ateneu	Entitat Promotora	+ Entitats Agrupades
AC Catalunya Central	Cooperativa	5 cooperatives
AC Barcelona Coòpolis	Cooperativa	1 cooperativa, 1 assoc. de 10 cooperatives
AC Coop Camp	Cooperativa	8 cooperatives, 2 associacions, 2 fundacions, 3 ens públics
AC Barcelonès Nord	Fundació	3 iniciatives de l'ESS i 2 Agències de DL municipals
AC de Terres de l'Ebre	Fundació	1 cooperativa, 2 ajuntament, 1 fundació
l'AC de Terres Gironines	Fundació	1 cooperativa, 4 ajuntaments, 1 fundació, 1 consell comarcal
AC Baix Llobregat	Consell Comarcal	7 ajuntaments, 3 associacions, 3 cooperatives
AC Alt Pirineu i Aran	Consell Comarcal	5 consells comarcals
Ac Vallès	Ajuntament	3 cooperatives, 1 ajuntament, 1 consell comarcal
AC Maresme	Ajuntament	-

²⁶ Resultats de la sessió d'intercooperació de la Xarxa d'Ateneus Cooperatius, 12 de juliol del 2017. Document elaborat per Tàndem Social SCCL per la Direcció Gral. Economia Social.

Pel que fa als *impactes*, al juliol del 2017, en pocs mesos de funcionament operatiu, els Ateneus havien realitzat 366 acompanyaments a nous projectes, havien constituït 112 empreses, sobretot cooperatives, amb 337 nous llocs de treball, i havien organitzar 155 tallers i 9 taules territorials, amb la participació de 5.807 persones. A l'espera de tancar la primera edició del 2017 i tenir dades sobre els impactes definitius, agregats i específics de cada ateneu, encara no es pot concloure una valoració del conjunt de l'activitat, dels impactes en funció de la composició i governança dels ateneus, així com de la tipologia d'iniciatives socioeconòmiques creades i els seus sectors d'activitat.

De moment, però, en la trobada d'intercooperació de la Xarxa d'Ateneus Cooperatius realitzada el juliol del 2017, es destacaren unes primeres valoracions. Respecte la tasca d'*acompanyament*, que té com a objectiu millorar la viabilitat econòmica i tècnica dels projectes i facilitar-ne l'arrancada, es constata que arriben amb facilitat projectes de persones entre 27-40 anys, universitàries, vinculades a moviments socials i al teixit associatiu, i amb projectes ubicats en el sector serveis, cultural i professional. En canvi, costa més que arribin projectes impulsats per migrants, aturats de llarga durada, treballadors manuals, projectes industrials, empreses mercantils a transformar o traspasar, sector primari i comerç. Els ateneus destaquen que la dimensió quantitativa dels indicadors és una dificultat per a processos més qualitatius, on es requereix un acompanyament complex i a mig termini.

Respecte l'*articulació* - amb l'àmbit socioeconòmic, els organismes locals, les organitzacions sociopolítiques i el conjunt del territori - des dels Ateneus Cooperatius s'impulsen Taules Territorials. Tenen l'objectiu de "crear xarxa i fomentar la intercooperació entre els diferents actors del territori", així com identificar les necessitats de l'economia social local i del conjunt del territori. En una fase molt primerenca, han obert espais de debat per a la co-construcció d'estratègies i identificació d'oportunitats per generar ocupació. Com apunten els propis ateneus, per consolidar les Taules Territorials a llarg termini, cada Ateneu Cooperatiu haurà de saber esdevenir un referent territorial en economia social i cooperativa, "crear ecosistema al territori" i desplegar plans estratègics compartits per contribuir al "desenvolupament local a través de l'economia social".

Respecte la *composició* i governança, des dels ateneus s'apunta com a punts forts que en formin part els mateixos actors socioeconòmics del territori, pel coneixement i l'experiència situada que els facilita teixir xarxa. Així mateix, la presència d'organismes públics en tant que entitat agrupada és ben valorada, doncs permet arribar a públics majors i aprofitar el coneixement en àmbits com les justificacions tècniques. No obstant, els Ateneus amb administracions locals com a entitats agrupades també manifesten la dificultat que els ens locals se sentin part del paraigües comú, i en alguns casos la percepció que "l'ateneu és administració" coarta la participació de l'ESS local.

Més enllà de les potències i límits assenyalats pels propis ateneus en el desplegament dels seus objectius, quins són els models socioeconòmics que fomenta la política pública d'Ateneus Cooperatius? A diferència de les polítiques municipals, que obrien joc al conjunt de l'economia social i solidària (*model ampliat*), els ateneus cooperatius han nascut en el marc conceptual tradicional de la Generalitat, definit com "economia social i cooperativa". Així, l'objectiu dels ateneus ha estat la creació de cooperatives i societats laborals, si bé posteriorment s'ha ampliat a associacions amb activitat econòmica. No obstant, tota la diversitat de l'economia social i solidària no ha estat contemplada, i legislativament no s'ha avançat en aquesta direcció. Doncs tant en la legislatura actual com l'anterior, el Govern no ha impulsat una Llei d'Economia Social i Solidària, tal i com el Parlament de Catalunya li demanà en una resolució del 2013.²⁷

Pel que fa a la fonamentació i context de les polítiques públiques catalanes - d'impuls, doncs, de l'economia social - cal assenyalar que es produeixen en la darrera etapa d'un període d'austeritat, on a les comunitats autònomes de l'Estat espanyol s'ha produït "una reducció significativa en la despesa del foment de cooperatives i societats laborals", que diversos autors quantifiquen en un 67,6% entre 2008-2015.²⁸ A Catalunya, però, a partir de la nova política de promoció del cooperativisme, aquesta tendència pressupostària es reverteix i el rol assignat al conjunt de l'economia social també viu un desplaçament conceptual. Del model defensat per l'anterior Govern, amb Felip Puig com a Conseller d'Empresa, on les cooperatives s'havien d'assimilar a l'empresa mercantil (la

²⁷ Era la primera ocasió que un Parlament de l'Estat espanyol es referia al model ampliat de l'economia social i solidària. Veure Estivill, J; Miró, I. (2013) "Una nueva ley para la economía social y solidaria en Catalunya", *Diagonal*, 6/11/2013.

²⁸ Chaves, R., Savall, T. Monzón, J. (2016) "La política presupuestaria de fomento de la economía social en un contexto de austeridad"

controvertida Llei de Cooperatives del 2015 promogué l'isomorfisme amb les societats de capital), s'ha passat a un model on "l'economia social ha d'impregnar tot el model productiu", en paraules de la Consellera de Treball Dolors Bassa. Així, si bé les polítiques de promoció del cooperativisme no han esdevingut un tronc central de la política econòmica del Govern català, la nova conjuntura política i econòmica (aliances amb l'esquerra anticapitalista de la CUP, necessitat de sortir de la crisi) ha situat les polítiques públiques de promoció del cooperativisme en una major centralitat, tant a nivell quantitatiu i pressupostari, com a nivell d'innovació de les eines per a fer-ho possible.

Doncs els Ateneus Cooperatius, inspirats en les pròpies experiències de reproducció ecosistèmica del cooperativisme, i articulats per xarxes locals o comarcals que impulsen una gestió cooperativa de recursos públics, insinuen una nova matriu, original i apropiada, pel que fa a les polítiques públiques de promoció de l'ESS. A l'espera que conclouin la seva primera edició i es coneguin els impactes agregats i específics per cada modalitat d'ateneu, i que sobretot es consolidi la seva viabilitat al bell mig d'un context polític profundament incert, aquestes noves *institucions públic-cooperatives* podrien jugar un paper rellevant en l'enfortiment socioeconòmic local de cada vegada més comarques catalanes, sempre i quan sàpiguen ampliar els públics i sectors productius amb qui treballen i consolidin els espais de participació social i comunitària.

El fort accent en la intercooperació és l'element estratègic que ha de defugir la creació desorganitzada de cooperatives i facilitar-ne la seva agrupació territorial, ja sigui com fan els *pols territorials de cooperació econòmica* francesos o els *consorcis cooperatius* italians. En aquest sentit, l'aposta pels *ecosistemes cooperatius locals*, formats per les relacions d'intercooperació territorial de les iniciatives plurals de l'economia social i solidària, significaria un canvi substancial de model respecte les anteriors polítiques públiques d'economia social a Catalunya– sectorials, fragmentades i desvinculades del territori .

Una ESS subordinada a les polítiques públiques?

Les noves accions de promoció de l'ESS - impulsades des d'ajuntaments o desplegades per la Generalitat amb la Xarxa d'Ateneus Cooperatius – configuren un ventall de línies de treball que per primera vegada en la història recent catalana poden ser

conceptualitzades com una *política pública d'impuls de l'ESS* a Catalunya. Sorgeixen de decisions estratègiques, són prefigurades i acompanyades pel propi moviment, es sustenten en processos de diagnòstic i contemplan –en menor mesura en l'àmbit local– elements sistematitzats que en permetran ben aviat la comparació i avaluació. En nombrosos casos d'ateneus cooperatius catalans, ambdues polítiques –local i autonòmica– fins i tot conflueixen, com en el cas de Coòpolis, l'Ateneu Cooperatiu de Barcelona:

“Les dues actuacions són complementàries. La Generalitat és la que posa en marxa les polítiques marc, mentre que l'ajuntament, que és un operador en el territori, té altres competències. La prova d'aquesta confluència és que nosaltres hem posat en marxa els ateneus cooperatius i el projecte estrella de l'Ajuntament és Coòpolis, que és l'ateneu de Barcelona. Aquest és un exemple que les polítiques van en la mateixa línia. Coòpolis s'incorpora a la xarxa d'ateneus cooperatius naturalment. Per tant, acaba essent un projecte estrella comú”.²⁹

No obstant, no s'ha d'oblidar que els ateneus són també “projectes estrella” del propi moviment cooperatiu i de l'ESS. Així, les noves polítiques públiques d'ESS, de la mateixa manera que afronten positivament vells problemes, també són l'origen de nous reptes. En primer lloc, l'articulació de l'economia social i solidària en el nou context i la seva interlocució política amb l'Administració Pública, que ha suscitat el naixement, el juliol del 2017, de l'Associació Economia Social Catalunya (ESCAT), que agrupa –a més de moltes contradiccions internes– les diferents famílies de l'ESS: la Confederació de Cooperatives de Catalunya, la Taula d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya, la Confederació Empresarial del Tercer Sector Social de Catalunya, la Federació de Mutualitats de Catalunya i la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya. Conjuntament agrupen a 7.422 organitzacions, 139.202 persones treballadores i 2 milions de socis cooperativistes, amb una facturació de 7.853 milions d'euros.

El segon repte, potser més rellevant encara, és la naturalesa del marc on es situa la relació entre l'Administració pública i l'ESS. Per organitzacions com la Xarxa d'Economia Solidària, el desgel de les relacions entre l'administració i l'economia social i solidària –crystal·litzades en la vella dicotomia públic/privat– s'ha produït per l'evolució conceptual

²⁹ Josep Vidal: «Les cooperatives no deslocalitzen perquè els seus socis viuen i treballen al país», *El Diari del Treball*, 22.06.2017

de l'*economia plural*, en la que “allò públic no es monopoli de l’administració i allò privat deixa d’esser monopoli de l’economia mercantil i lucrativa”, i passa a ser el resultat de l’activitat econòmica de la xarxa primària i de les cures, de les iniciatives informals ciutadanes, del món associatiu i cooperatiu i de les petites empreses. La noció dels béns comuns i l’articulació entre la dimensió econòmica i social, a més, “obren camí a una nova expressió: la de la concertació pública, cooperativa/solidària i comunitària”. Per la XES, tant l’ESS com l’administració pública han de poder perseguir objectius comuns (com el mercat social i una economia més justa) “sense perdre les seves respectives autonomies i responsabilitats”, i evitant “la temptació que l’administració es miri a l’economia solidària com un sector dependent i subaltern”.³⁰

A més, per iniciatives rellevants en l’ESS catalana, com la cooperativa de serveis financers Coop57, “l’ESS no pot estar subordinada als calendaris dels cicles polítics. És un error seguir els impulsos de les polítiques públiques si suposa restar força a una estratègia de transformació consensuada de cap a on anem, amb qui o amb quines prioritats. No són poques les veus que alerten d’una possible explosió d’una “bombolla” que generaria alts costos per al desenvolupament de l’ESS en un hipotètic futur amb un marc institucional diferent”.³¹ En aquest sentit, des de Coop57 s’aposta perquè les iniciatives socioeconòmiques garanteixin plenament la seva sostenibilitat amb autonomia financera respecte les institucions públiques.

Per tal d’evitar els riscos de subordinació i dependència, així com prevenir polítiques públiques que tinguessin una visió instrumental de l’economia social i solidària - en la mesura que la incorporessin només per la seva contribució conjuntural a la creació d’ocupació, per exemple, escindint-la de la seva capacitat de transformació sociopolítica- s’ha de caminar cap a *una transformació del conjunt de la política econòmica* institucional. En aquest sentit, el cas del Quebec, amb un context institucional multi-participatiu i multi-sectorial, construït amb aliances entre moviments socials, sindicats, cooperatives i el sector comunitari, ha estat un marc de governança distributiva bàsic per a promoure la transformació i democratització socioeconòmica del país, *mitjançant*

³⁰ Estivill, J. (2017) “Impuls i articulació de l’Economia Social i Solidària a Barcelona”. Preàmbul al Conveni XES – Comissionat ECSS de l’Ajuntament de Barcelona, maig 2017.

³¹ Coop57 (2017) "Sense sortir del camí" Butlletí informatiu nº 32 primer semestre 2017.

l'economia social.³² És des d'una altra concepció d'allò públic que, finalment, les polítiques d'ESS podran deixar de tenir un caràcter sectorial i ser partícips d'una estratègia que promogui el desplegament d'unes relacions socioeconòmiques amb capacitat de disputar i substituir el model de desenvolupament capitalista.

³² Mendell, M. (2011) "La coproducció de polítiques socials al Quebec: el cas de l'economia social", Nexa 27, FCTC, Barcelona.

Què són i què poder ser els Ecosistemes Cooperatius Locals?

**Ivan Miró, La Ciutat Invisible
Coòpolis Ateneu Cooperatiu de Barcelona**

--

**Projecte:
Una Metròpoli Cooperativa
L'ESS a l'AMB. Fase II**

IERMB - La Ciutat Invisible

2017

És possible, avui, planificar el desenvolupament econòmic de les nostres ciutats? Reté, l'àmbit local, alguna capacitat d'intervenció en el context d'hegemonia econòmica, cultural i tecnològica del capitalisme global? Estem a temps de fomentar, als territoris que habitem, un altre tipus de desenvolupament econòmic que doti de significat el terme de *sobirania local*?

Saskia Sassen ja ens advertí, a finals del segle XX, de la reestructuració espacial que fomentava la globalització capitalista. Nous centres hiperconnectats transnacionalment, orientats al mercat global, reclassificaven la tradicional concatenació *local-regional-estatal-internacional* amb una activitat econòmica sovint digitalitzada, desmaterialitzada i globalitzada. En aquell nou escenari, Sassen es preguntava: "Què és allò local en la globalització, quan allò global s'instal·la a sí mateix en allò local i es constitueix a través d'una multiplicitat de locals"?³³

No obstant la "desmaterialització", l'economia globalitzada encara necessita -en termes de la pròpia Sassen- "trepitjar terra". I aquí la qüestió del territori -allò local, la ciutat i els barris, els municipis i les conurbacions metropolitanes - pren una nova dimensió. Certament, la ciutat es configura com un lloc estratègic pel capital corporatiu global, doncs els territoris locals li són centrals pels múltiples circuits a través dels quals es constitueix la globalització econòmica. Per tant, la ciutat i el territori també són estratègics i centrals perquè les alternatives socioeconòmiques desenvolupin unes *polítiques de lloc* específiques, amb connexions interlocals i conseqüències globals. Si per Sassen la ciutat és un espai per una política més concreta que la de la nació, i a la vegada genera la capacitat d'imprimir nous impactes globals, ¿no podria ser que les ciutats esdevinguessin espais per una *economia més concreta* que les nacionals, i a la vegada amb noves conseqüències (transformadores) globals?

Aglomeracions productives: enclavaments, clústers i districtes industrials

Seguint aquestes intuïcions, en els darrers temps la qüestió del territori ha guanyat pes en el debat sobre com generar desenvolupament econòmic. Conceptes com *concentració*

³³ Sassen, S. (2003) *Contra geografías de la globalización*, Traficantes de Sueños, Madrid.

geogràfica o aglomeracions productives expliciten que la localització i les característiques del territori segueixen essent rellevants en la era de la globalització.

Una primera aglomeració, que històricament ha tingut una relació intensa –i perversa- amb allò local, han estat les denominades *regions d'enclavament*, formades per activitats econòmiques deslligades dels altres sectors productius del territori i/o amb unes relacions de dependència o fins i tot de sotmetiment. En les regions d'enclavament, els agents locals no controlen la producció que es genera al territori, i tampoc es produeix un valor articulat en el conjunt de l'economia local. En tot cas, els possibles efectes positius es filtren fora del territori, mentre que les externalitats negatives - aquestes sí - queden concentrades en el medi local.

Exemples clàssics d'aquesta aglomeració han estat els enclavaments miners, petrolers, plantacions tropicals, agronegocis i productors de matèries primeres, tots ells motors del pitjor creixement capitalista: elevada acumulació de riquesa, destrucció del medi ambient, explotació laboral, fractura dels vincles comunitaris i exclusió social. Paradigma de les economies extractives, de la “bananera” colonial als inversors financers globals, podria ser l'especialització turística la regió d'enclavament de les nostres ciutats contemporànies?

En segon lloc, més enllà de les aglomeracions productives que utilitzen el territori de forma depredadora i únicament com a recurs extractiu, el concepte de *clúster* definí una nova relació del desenvolupament econòmic amb allò local. Pel seu teòric Michel Porter, un clúster és una concentració geogràfica d'empreses interconnectades entre elles i amb altres institucions polítiques o acadèmiques en un territori concret i que formen part d'un camp econòmic determinat: un *pol d'especialització territorial per a la competitivitat*.

Per Porter, la internacionalització de l'economia (“l'obertura dels mercats”), l'acceleració dels transports i les tecnologies de la comunicació no han atenuat el paper de la ubicació geogràfica en la competència; ans el contrari, el mapa econòmic mundial es conforma per masses crítiques localitzades en territoris. Paradoxa de l'economia global, els avantatges competitius cada dia tenen més a veure amb factors locals: la proximitat geogràfica i cultural proveeix a les companyies del clúster de millor informació i relacions estretes que es transformen en avantatges competitius. Pels clústers (Silicon Valley com a paradigma) és imprescindible activar “el compromís local” per tal d'explotar “els actius

competitivament valuosos” del clúster: les empreses han de participar en allò local i relacionar-se amb les institucions locals.³⁴

La teoria i pràctica del clúster, tan exitosa que fins i tot ha desdibuixat la pròpia noció, ha estat rellevant per a recuperar la importància de l'àmbit local en la política econòmica. No obstant, quin és el paper de les comunitats locals en l'orientació de les activitats econòmiques del clúster? Qui decideix què es produeix? Com s'organitza el procés productiu? Com es distribueixen els beneficis? Les respostes semblen apuntar que en la teoria i pràctica del clúster (a Barcelona, el 22@ és el clúster) el territori es subordina a la competitivitat global. Allò local segueix mantenint-se com a recurs productiu i no com un subjecte actiu de desenvolupament socioeconòmic.

En tercer lloc, insistint en el protagonisme del territori, però amb una mirada diferent sobre el vincle amb la comunitat local, l'economista Giacomo Becattini desenvolupà el concepte de *districte industrial* a partir dels estudis d'Alfred Marshall sobre “les indústries especialitzades en localitats particulars”. Becattini, analitzant la realitat productiva de la Toscana italiana, de petita i mitjana empresa en xarxa, definí el districte industrial com “una entitat socioterritorial que es caracteritza per la presència activa tant d'una comunitat de persones com d'un conjunt d'empreses en una zona natural i històricament determinada”. Igual que el clúster, el districte industrial incorpora les “externalitats positives” produïdes per la comunitat local, les seves empreses es beneficien de la proximitat geogràfica i sovint estableixen relacions de cooperació horitzontal entre elles. No obstant, mentre que pel clúster el territori és només una font d'avantatge competitiu, el districte industrial emfatitza un desenvolupament de tipus local i assigna un paper estratègic a l'agrupació d'empreses i a la comunitat de persones. Així, el territori també és un “lloc de vida” en el que es desenvolupa la capacitat humana de produir i treballar en comunitat, i juntament a la noció de *sistema productiu local* s'afegeix la de *mercat de treball local*. A l'Estat espanyol, algunes recerques han comptabilitzat més de 200 districtes industrials, dels quals el 41% estan ubicats al País Valencià i Catalunya.³⁵

³⁴ Porter, M. (1999) “Los clusters y la competencia”, a *Gestión*, Vol. 4, Nº. 1, Buenos Aires.

³⁵ Boix, R; Galletto, V. (2007) “Districtes industrials”, Memòria Econòmica de Catalunya. I VV.AA. (2005) *Mapa dels sistemes productius locals industrials a Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

Malgrat que el districte industrial, per estar profundament arrelat al teixit local, conté una important capacitat de vincular desenvolupament econòmic i social, és l'especialització productiva un element a potenciar en els plantejaments que defensen una alternativa socioeconòmica? A Sabadell el tèxtil, a Vic la indústria alimentària, a Granollers la química, a Cervera l'automoció... i a Barcelona? Fins a quin punt les apostes per crear districtes (post)industrials a la capital catalana, vinculats als "sabers localitzats de la societat de la informació local" (Barcelona: Ciutat del Coneixement), han aconseguit els objectius de reunir "importantes economies d'aglomeració" o "intensificar el procés de re-localització de les activitats més denses en coneixement" al centre de l'àrea metropolitana? És convenient, fins i tot, l'especialització productiva del territori?

Perspectives transformadores per l'enfortiment socioeconòmic local

Quines característiques, doncs, ha de tenir un enfortiment socioeconòmic local transformador? A diferència de les economies d'enclavament, les activitats a potenciar en un territori han de vincular-se al conjunt dels sectors socioeconòmics i sociopolítics locals, promoure que la cadena de valor sigui articulada pel conjunt de l'economia local i que els efectes positius de l'activitat romanguin al territori. A diferència també del clúster, el nou enfortiment socioeconòmic local no ha d'entendre la comunitat local i el territori només com un recurs productiu, sinó sobretot com un subjecte actiu de desenvolupament que vol desplegar les seves capacitats econòmiques, socials, culturals i institucionals. I, finalment, a diferència del districte industrial, més que l'especialització, cal promoure al territori la pluralitat socioeconòmica i productiva, facilitar un ecosistema d'activitat diversificada que atengui la satisfacció del conjunt de necessitats de les poblacions locals. De quines perspectives disposem per afavorir aquest enfortiment socioeconòmic local transformador, endogen, col·lectiu i plural?

En primer lloc, una nova visió, crítica i alternativa, sobre el desenvolupament local. Qüestionant anteriors paradigmes de desenvolupament "des de dalt", basats en mesures centralitzades, rígides i jerarquitzades, així com en grans inversions públiques en capital físic i infraestructures; però també constatant la crisi de models més "locals" però igualment restrictius (partenariats público-privats entre administració i empresariat capitalista), avui emergeix un tercer paradigma de desenvolupament local que posa de

relleu les xarxes associatives i cooperatives locals, la participació social i la producció de béns i serveis de l'economia local.³⁶

En aquesta nova visió - que per un qüestionament consolidat sobre el concepte de “desenvolupament”,³⁷ preferim denominar *enfortiment socioeconòmic local* - es cerca la implicació del conjunt d'agents socioeconòmics del territori (empreses, associacions, veïnat, treballadores, usuàries, consumidores, cuidadores) en els processos d'informació, consulta i decisió sobre el disseny, la programació, el seguiment i l'avaluació dels projectes, una diversitat d'actors que intenta ser recollida tant per les noves formes de *concertació público-cooperativa-comunitària* que impulsin els projectes d'enfortiment, com per la *pluralitat econòmica* des d'on es parteix per articular el territori (privada, pública, cooperativa, comunitària, treball de cures).

La segona perspectiva pel nou enfortiment socioeconòmic local són les *iniciatives de l'economia social i solidària* (ESS) situades al territori, que en el cas de Barcelona s'apropen a les 5.000 unitats, amb una forta presència d'associacions i fundacions no lucratives, l'activitat socioempresarial de diferents tipologies de cooperatives així com d'iniciatives d'economia comunitària.³⁸

Les pròpia naturalesa societària, econòmica i jurídica de les iniciatives de l'ESS les situa en un primer pla de les economies de proximitat i la localització productiva.³⁹ Nascuda al bell mig del segle XIX industrial, la clàssica Economia Social de cooperatives, associacions i mutualitats va ser redefinida, a la dècada de 1980, per la *Charte de l'économie sociale* com “el conjunt d'entitats no pertanyents al sector públic que, amb funcionament i gestió democràtica i igualtat de drets i deures dels socis, practiquen un règim especial de propietat i distribució dels guanys, emprant els excedents de l'exercici per al creixement de l'entitat i millora dels serveis a la comunitat”.⁴⁰ Uns *serveis a la comunitat* que el cooperativisme francès li afegí *la proximitat* (“La coopérative contribue

³⁶ Estivill, J. (2013) “Economia solidària i desenvolupament local”, document intern XES.

³⁷ Escobar, A. [1996](2007) *La invención del Tercer Mundo. Construcción y deconstrucción del desarrollo*, Editorial el perro y la rana, Caracas.

³⁸ Fernández, A; Miró, I. (2016) *L'economia social i solidària a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona.

³⁹ Parodi, M. (2005) “Économie sociale et solidaire et développement local” a *Revue internationale de l'économie sociale*, nº 296.

⁴⁰ *Charte de l'économie sociale*, Comité de Liaison des activités mutualistes, coopératives et associatives, 1980.

au développement régional et à l'ancrage local") i que, en els principis cooperatius de l'Aliança Cooperativa Internacional, han estat recollit pel "compromís (engagement) amb la comunitat" - traduït al català com *interès* (sic).

Per la seva part, la llei espanyola d'Economia Social estableix que les entitats d'economia social, a més dels principis habituals (primacia de les persones per sobre del capital, gestió democràtica, participació en els resultats econòmics en funció de l'activitat aportada, independència dels poders públics), especifica la promoció d'una solidaritat que afavoreixi el *compromís amb el desenvolupament local*: la igualtat d'oportunitats entre homes i dones, la cohesió social, la inserció de persones en risc d'exclusió social, la generació d'ocupació estable i de qualitat, la conciliació de la vida personal, familiar i laboral i la sostenibilitat, factors fonamentals en una estratègia socioeconòmica i territorial de caràcter transformador.⁴¹

No obstant, no totes les iniciatives de l'economia social despleguen amb la mateixa intensitat el compromís local i comunitari. Part important de l'economia social europea ha experimentat un procés d'institucionalització que posa en qüestió els seus valors inicials. En el cas d'algunes cooperatives, la immersió en l'economia mercantil i la competència amb empreses de capital, genera sovint un desequilibri entre els valors expressats i les pràctiques exercides. A través d'un procés d'isomorfisme mercantil, aquestes cooperatives s'apropen a la lògica del capital i a la maximització del retorn als seus propietaris en detriment de la filosofia fundacional del cooperativisme.

Davant d'aquestes formes poc comunitàries d'economia social, a l'Europa post 1968 ja s'encunyà el terme "nova Economia Social" per les iniciatives socioeconòmiques que posaven l'accent en la transformació social, un concepte que ha anat desembocant en "Economia Solidària", que practica la democràcia econòmica i, en la seva dimensió sociopolítica, exerceix la democratització de la societat. En la teoria llatinoamericana de l'economia solidària, la vessant comunitària fins i tot esdevé un factor productiu, doncs en la producció solidària no només el treball té una preeminència sobre el capital, sinó que emergeix - com a categoria organitzadora - el "factor C": la Comunitat.

⁴¹ Ley 5/2011 del 29 de marzo de Economía Social.

A Catalunya, sense encara una definició jurídica d'Economia Social i Solidària, són les organitzacions de l'ESS les que proposen definicions i criteris de pertinença. La Xarxa d'Economia Solidària, per exemple, defineix l'ESS com l'àmbit format per un conjunt d'iniciatives socioeconòmiques els membres de les quals, de manera associativa, cooperativa, col·lectiva o individual, creen, organitzen i desenvolupen democràticament, i sense que necessàriament tinguin ànim de lucre, processos de producció, d'intercanvi, de gestió, distribució d'excedent, moneda, de consum i de finançament de béns i serveis per satisfer necessitats. Promovent relacions de cooperació i autogestió; defensant els béns comuns naturals i culturals i la transformació igualitària de l'economia i la societat; amb la finalitat del bon viure i la sostenibilitat i la reproducció de la vida del conjunt de la població. Entre els principis que les iniciatives sociosolidàries tracten d'aplicar, destaquen entre d'altres "l'arrelament territorial i l'economia de proximitat".⁴²

No obstant, tot i les potencialitats de l'ESS per un desenvolupament local "des de baix" (servei a la comunitat, economia de proximitat, arrelament territorial, creació d'ocupació local, etc.), autors com Jordi Estivill apunten que "no per acumular unitats d'Economia Solidària en un espai concret s'aconsegueix crear les condicions del Desenvolupament Local". Això és: a l'economia social i solidària li cal una estratègia territorial específica, que promogui una nova institucionalitat socioeconòmica, democràtica i local apropiada pels i les habitants del territori, on articular una voluntat transformadora explícita.⁴³

Estratègies d'intercooperació

Aleshores, com contribuïm a desplegar una nova estructura socioeconòmica local? Un dels camins a recórrer són les *estratègies d'intercooperació*. Estimulada des de ben aviat pel cooperativisme, la pràctica de la intercooperació – la cooperació entre cooperatives – té una gran importància tant pel desenvolupament de la dimensió econòmica de les cooperatives, com per les seves capacitats de transformació sociopolítica. Com recull l'ACI, "les cooperatives, per tal de servir millor els interessos dels seus membres, les seves comunitats

⁴² XES (2015) *Proposta d'una Llei d'economia social i solidària a Catalunya*, Xarxa d'Economia Solidària.

⁴³ Via, J. (2014). "Economia cooperativa: útil transformador pel desenvolupament local". A Garcia Jané, J. (coord.) *Guia d'economia social i solidària per a l'administració local*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

i enfortir el moviment cooperatiu, han de treballar amb altres cooperatives mitjançant estructures locals, nacionals, regionals i internacionals”.⁴⁴

Pel que fa a tipologies, sovint s’ha distingit entre: la *intercooperació horitzontal*, una aliança entre iniciatives que desenvolupen la mateixa activitat; la *intercooperació vertical*, entre iniciatives que pertanyen a diferents nivells d’una mateixa cadena productiva; i la *intercooperació estratègica*, una aliança entre iniciatives que poden no desenvolupar la mateixa activitat, o no formar part de la mateixa cadena productiva, però que la seva integració socioeconòmica els resulta beneficiosa per qüestions estratègiques.

Intercooperant, les iniciatives socioeconòmiques persegueixen un ampli ventall d’objectius: millorar la comercialització, compartir canals de distribució, crear economies d’escala, millorar la capacitat de negociació amb proveïdors i de servei per a clients, diversificar productes, compartir experiència i tecnologia, accedir a crèdits, presentar-se a concursos públics, compartir espais i equipaments, mancomunar serveis o plans de formació, gaudir d’un major reconeixement social, generar més impacte social o difondre els valors de l’ESS amb més força.⁴⁵

Quan es multipliquen les pràctiques d’intercooperació entre les iniciatives, s’amplien i integren els circuits de producció, comercialització, consum i crèdit, complementant-se els buits productius amb el sorgiment de noves empreses de l’ESS mitjançant, per exemple, l’ús d’excedents compartits. Com més dens sigui l’eixam de relacions socioeconòmiques entre l’ESS, més ampli serà el mercat paral·lel al capitalista, el mercat social. En la seva constitució, és important també el rol de l’Administració Local a partir de la compra pública socialment responsable i les clàusules socials, així com el conjunt d’actors socials del territori.

Quines són, tanmateix, les articulacions intercooperatives que, a nivell territorial, poden aterrar el mercat social? Quines són les formes d’aglomeració productiva i localització que

⁴⁴ La intercooperació fou reconeguda com a sisè Principi Cooperatiu al 23è Congrés de l’ACI, Viena, 1966.

⁴⁵ Monsalve, L. (2017) *La intercooperación en la economía social y solidaria: casos en Barcelona*, TP1 del Postgrau Economia Social i Solidària – Estudis Europeus, 1a Edició, EMISE+/ XES (inèdit).

neixen de les alternatives socioeconòmiques? Quines és l'estructura econòmica que pot apuntalar l'enfortiment local transformador, endogen, col·lectiu i plural?

Intercooperació territorial (1): Els Pols Territorials de Cooperació Econòmica

A l'Estat francès, l'economia social i solidària ha anat configurant, de forma ascendent i endògena, un tipus d'iniciativa que el 2009 *Le Labo de l'ESS* denominà *Pols Territorials de Cooperació Econòmica*. Institucionalitzats el 2014, són definits com “el reagrupament d'empreses d'economia social i solidària en un mateix territori, associades amb les administracions locals, centres d'investigació, institucions d'ensenyament superior i de recerca i organitzacions de formació, per tal de posar en pràctica una estratègia comuna i continuada de mutualització de serveis, de cooperació o associació al servei de projectes socioeconòmics innovadors, socialment i tecnològica, amb l'objectiu del desenvolupament local sostenible.”⁴⁶

Al llarg del territori francès, uns 150 PCTE articulen sectors d'activitat econòmica diversos, però destaquen les “ecoactivitats” (paisatge, bioconstrucció, reciclatge i economia circular, energies renovables, agricultura agroecològica, circuits curts d'aliments), els serveis personals (llars d'infants, animació, botigues socials, acollida de migrants, habitatges tutelats) i les vinculades a la cultura i la creació. Un PTCE, tanmateix, no es defineix per l'activitat d'una sola estructura, sinó pels encreuaments d'interessos i projectes comuns que responen a les necessitats territorials, econòmiques i organitzatives, socials i mediambientals. A partir de la intercooperació entre els membres i la mutualització de serveis - mancomunant competències, sabers, espais o recursos - construeixen “una estratègia de desenvolupament econòmic territorial”.

Respecte la seva formes jurídica i societària, un 57% són associacions, un 15% presenten diferents modalitats cooperatives (SCOP, SCIC) i un 9% són SARL, la societat limitada francesa. Els percentatges s'expliquen per les facilitats de constitució de la fórmula associativa, molt oberta a la implicació ciutadana, mentre que la cooperativa, més exigent,

⁴⁶

LOI n° 2014-856 du 31 juillet 2014 relative à l'économie sociale et solidaire, Article 9.

s'escull quan el projecte té majors expectatives de creixement, es requereixen aportacions de capital social i es volen mancomunar els riscos.⁴⁷

Organitzativament, els PTCE acostumen a estar configurats per un primer cercle - cèl·lula d'animació o estructura dinamitzadora-, un segon format pels membres impulsors, entre una desena i una vintena, i finalment un tercer cercle, amb noves estructures associades i implicades en l'elaboració de nous projectes, entre una vintena a una cinquantena de membres, segons cada PTCE.

L'estructura financera dels PTCE també s'orienta per cercles. El primer - la cèl·lula d'animació - rep subvencions públiques. El segon, en canvi, està relacionat amb les activitats de cooperació entre membres, provinent de la facturació pels productes i serveis mutualitzats, així com pels lloguers si es gestiona un espai comú. I el tercer nivell depèn de la capacitat del PTCE de produir una oferta de béns i serveis per a tercers. Les quotes, en tot cas, representen poc respecte el volum de facturació. El 2014, els pressupostos anuals dels PTCE francesos oscil·laven entre els 35.000 i 748.000 euros, amb una mitjana de 245.000.⁴⁸

La intercooperació és fruit d'un treball a llarg termini per tal de crear un clima de confiança recíproc. Com afirmen, "la cooperació no es decreta pas", sinó que es construeix a partir de la proximitat –geogràfica, però sobretot organitzativa i institucional- així com per factors interpersonals. Pel que fa a les modalitats d'intercooperació, una primera és la *mutualització* de recursos, espais i funcions de suport (comunicació, comercial, formació, comptabilitat), que pot ser exercida a partir de jornades laborals compartides. Una segona correspon a la *intercooperació en projectes comuns*, bilateral entre membres o de participació creuada en el conjunt del PTCE. La darrera és la *intercooperació estratègica*, "una visió compartida i prospectiva del territori i un procés de recerca, desenvolupament i innovació".

Respecte els impactes aconseguits, els integrants dels PTCE ressalten el desenvolupament de noves respostes col·lectives a les necessitats del territori, així com el reforç del teixit

⁴⁷ Giandolfini, P. (2017) "Le PTCE comme forme spécifique de polarisation" a *Recma* núm 343, Nanterre.

⁴⁸ Fraisse, L. (2017) « Mieux caractériser les PTCE face à un processus rapide d'institutionnalisations », a *Recma* núm 343, Nanterre.

econòmic local. La creació de valor a partir de la mutualització de serveis entre els membres, l'enriquiment de la reflexió, l'obertura de nous camps d'acció, la participació en nous projectes o la consolidació de les competències de cadascú també són elements destacats. Bona part, a més, reconeixen que la participació en PTCE ha millorat la qualitat de les relacions professionals de les iniciatives associades, i ha facilitat la mobilitat i millora de les remuneracions. No obstant, també en destaquen les dificultats: definir un model econòmic viable, manca de mitjans financers, conciliar els interessos dels membres, manca d'acompanyament i de temps, continuats esforços per mantenir la cohesió de l'agrupament. Pels seus participants, els PTCE sobretot contribueixen a l'estructuració territorial de sectors d'activitat econòmica concrets i a la creació de noves empreses i nous béns i serveis per a satisfer necessitats no cobertes. Realitzant projectes més amplis, millorant els béns i serveis proposats i els sistemes de governança, augmenten la potència socioeconòmica de l'ESS.⁴⁹

Per Laurent Fraisse, fundador de *Le Labo*, amb els PTCE el principi cooperatiu no s'ha reduït a "un mode d'emprendre específic", sinó que ha esdevingut "un vector de regulació de l'economia local diferent de les regulacions administratives o mercantils". Han estat, també, una resposta a la fragmentació de l'ESS, agrupant iniciatives de petita i mitjana dimensió en lloc de posar-les a competir pel reconeixement i els recursos. I han fet créixer la visibilitat de l'ESS en l'espai públic local, facilitat una dimensió més oportuna per establir partenariats amb les administracions locals i centres de recerca.

Per Patrick Giandolfini, els PTCE són una forma singular de polarització estratègica, una dinàmica pròpia de concentració de l'economia social i solidària, en relació amb els sistemes localitzats de producció i innovació. A diferència dels clústers o *pols de competitivitat*, especialitzats en activitats industrials amb fort valor afegit, els Pols de cooperació sovint toquen segments menys rentables financerament, però necessaris socialment i ambiental. Per Giandolfini, representen «l'ecosistema productiu local propi de l'ESS», una via alternativa que conjuga territori i democràcia econòmica, que promou un desenvolupament "intraterritorialitzat", endogen i localitzat.

Intercooperació territorial (2): Els Consorcis Cooperatius

⁴⁹ Le Labo de l'ESS (2017) Enquête d'analyse 2016 Pôles Territoriaux de Coopération Économique.

Un dels trets distintius del cooperativisme italià, i factor rellevant de la seva implantació, és la creació de *consorcis cooperatius*. Amb una integració socioeconòmica més intensa que els PTCE francesos, la modalitat d'intercooperació dels consorcis té arrels profundes en el cooperativisme agrícola, d'habitatge i de la producció i el treball, però en els darrers anys ha crescut amb intensitat de la mà de les creixents *cooperatives socials*, que van crear el seu primer consorci el 1983, a Brescia. A Itàlia, si les cooperatives actives el 2008 eren 71.578 (de les quals el 20% eren cooperatives socials), el 2016 havien crescut fins a 80.636 empreses. Pel que fa als consorcis cooperatius, el 2008 n'existien 1.948.⁵⁰

Amb els consorcis, les cooperatives italianes es doten d'una dimensió que els permet desenvolupar noves activitats econòmiques i socials, entomar contractes públics importants, dotar-se de serveis interns especialitzats, fer front a inversions rellevants, facilitar formació a sòcies i treballadores, així com gestionar col·lectivament funcions socioempresarials sense haver de créixer verticalment a partir de fusions o adquisicions, sinó fent-ho horitzontalment amb estructures societàries de segon nivell.

Aquest fenomen anima, sobretot en el cas de les cooperatives socials, “una dimensió comunitària que, d'alguna forma, l'agregació tendeix a mantenir viva”. El fort arrelament territorial i “una intensa relació amb les comunitat de referència” han suscitat de forma habitual “la constitució de consorcis locals que sostenen i reforcen l'activitat de les cooperatives”.

Els consorcis es caracteritzen per quatre elements: la *territorialitat*, doncs el consorci està format per cooperatives que operen en una àrea geogràfica definida; la *intersectorialitat*, doncs les cooperatives agregades desenvolupen activitat diferents i el consorci “evita assumir una caracterització especialista”; l'*experimentalitat*, doncs el consorci és un subjecte activador i propulsor de noves cooperatives en nous sectors; i la *solidaritat*, no només entre les cooperatives associades sinó vers la comunitat, “impulsant un sistema de cooperació social que afavoreix l'auto-organització i la ciutadania activa”.⁵¹

⁵⁰ Euricse, (2011) *La cooperazione in Italia*, European Research Institute on Cooperatives and Social Enterprises, Trento. I Confcooperative (2017) *Le cooperative attive in Italia 2016*, Studi & Recherche núm. 32, ConfCoop, Roma.

⁵¹ Maiello, M. (2001), “La cooperación social en Italia en el movimiento cooperativo y en el sector no lucrativo”, CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa, núm. 37, abril, 2001, pp.

El primer nivell del consorci està format per les *cooperatives de base*, que s'especialitzen en satisfer una necessitat determinada o realitzar una activitat productiva específica, connectant-se “de manera orgànica i estable a una comunitat local concreta”. El segon nivell està format pels *consorcis, cooperatives de segon grau* que a partir d'un staff professional administren funcions de suport al desenvolupament estratègic de les cooperatives de base. Màrqueting, tasques administratives, formació, consultoria i suport tècnic-organitzatiu, sovint actuen de contractistes generals, participant de licitacions públiques o coordinant grans projectes. Els consorcis territorials també juguen un important paper en la sistematització i transferència del coneixement i les millores organitzatives de les associades. Finalment, en alguns casos, existeix un tercer nivell, representat pels consorcis d'àmbit estatal, que coordinen tasques estratègiques a llarg termini, així com activitats de recerca, assistència, finançament i formació a formadors de consorcis locals.⁵²

A diferència d'altres estructures europees de segon grau, els consorcis cooperatius italians destaquen per la petita dimensió de les cooperatives associades, pel seu arrelament territorial i l'acció comunitària realitzada, sobretot pels consorcis de cooperatives socials. Així, per alguns autors, els consorcis territorials de cooperatives han esdevingut una referència imprescindible per les polítiques socials i laborals dels territoris, esdevenint agents de desenvolupament local des de baix.⁵³ Impulsen una transformació basada en l'emancipació socioeconòmica; fomenten la participació associativa i ciutadana; recullen, connecten i amplien els potencials dels recursos materials i immaterials existents a una comunitat; es fan càrrec de béns comuns, culturals, naturals o socials i concreten noves modalitats de relació amb el sector públic, on l'intercanvi no es concentra únicament en la transferència financera sinó que produeix conjuntament nous recursos, béns i instruments territorials.⁵⁴

177-202; Ferrone, C. (2004) *I consorzi di cooperative sociale*. Tesi di dottorato, Università di Napoli.

Quintela, A. (2011) *Os consórcios italianos*, Revista de Economia Solidária núm. 3, Açores.

⁵² Un dels primers consorcis de cooperatives socials d'àmbit estatal és el *Consorzio Nazionale della Cooperazione Sociale Gino Mattarelli* (CGM). Nascut el 1987 i definit com empresa-xarxa, associa a 81 consorcis territorials (provincials o metropolitans), que agreguen 1.250 cooperatives socials, amb un total de 35.000 treballadors, 6.000 persones voluntàries i mil cinc-cents milions d'euros de facturació anual.

⁵³ Quintela, A. (2011) *Os consórcios italianos*, Revista de Economia Solidária núm. 3, Açores.

⁵⁴ Federsolidarietà (2015) *Sviluppo locale e cooperazione sociale. Beni comuni, rendere attrattivo il territorio, risorse e potenzialità da connettere e rilanciare*. Edizioni del Credito Cooperativo, Roma.

Ecosistemes cooperatius locals

Tant els Pols Territorials de Cooperació Econòmica, com els Consorcis Cooperatius, contribueixen a la creació d'*ecosistemes cooperatius locals*, circuits d'intercooperació socioeconòmica en base a la proximitat territorial i l'afinitat estratègica, que combinen una organització democràtica, una dimensió econòmica solidària i una acció sociocomunitària rellevant en el seus entorns.

De forma més lleugera en els PTCE i més intensa en els Consorcis, en aquestes modalitats d'intercooperació territorial les diverses iniciatives d'economia social i solidària associades practiquen el suport mutu entre sí, l'intercanvi econòmic i la mutualització de serveis a partir dels vincles de proximitat geogràfica, cultural, institucional i estratègica. Aporten mitjans i recursos pel desplegament de les potencialitats socioeconòmiques del territoris que els acullen, sovint obrint espais per a la participació social i establint partenariats amb les administracions públiques locals.

A diferència dels clústers o *pols de competitivitat*, les experiències de polarització territorial de l'economia social i solidària no especialitzen productivament el territori, sinó que hi promouen la pluralitat socioeconòmica i productiva, un ecosistema d'activitat diversificada que cerca atendre el conjunt de necessitats de les poblacions locals, econòmiques i socials, ambientals i culturals, tot promovent que la cadena de valor de les activitats econòmiques generades sigui interioritzada pel conjunt de l'economia local i que els efectes positius de l'activitat romanguin al territori. En recórrer a la reciprocitat i a la formació d'espais públics de proximitat, enforteixen la consciència de pertinença col·lectiva a un mateix espai de redistribució. Exercint la intercooperació i la creació de mercat social local, augmenten la capacitat de transformació socioeconòmica de cada iniciativa agregada, del conjunt de l'ecosistema cooperatiu i de l'economia local.

A Catalunya, la teoria i la pràctica dels ecosistemes cooperatius locals s'esbossa des d'iniciatives com l'Impuls Cooperatiu de Sants o el Grup Cooperatiu Plegats, al Prat de Llobregat. La primera experiència articula de forma associativa a una quinzena de cooperatives i altres iniciatives de l'economia comunitària local, en sectors com la cultura, l'aprenentatge d'idiomes, l'educació, la comunicació, l'arquitectura, l'habitatge, el consum

agroecològic, la fusteria, l'enginyeria o la restauració, i ha participat en el naixement d'un *dispositiu de reproducció ecosistèmic* com Coòpolis, ateneu cooperatiu de Barcelona, que fomenta la creació de cooperatives arreu dels barris de la ciutat.⁵⁵ Pel que fa a Plegats, el grup cooperatiu pratenc articula “un ecosistema holístic d'economia solidària”, orientat a promoure respostes socioeconòmiques auto-organitzades per la comunitat local, amb instruments de reproducció ecosistèmica com el Labesoc i *institucions reguladores de l'ecosistema* com la Fundació Esperanzah, espai de participació social i gestor de les *infraestructures del comú*, entre d'altres funcions.⁵⁶

Cal desplegar tota la potència d'aquestes iniciatives i animar al naixement d'altres articulacions locals de l'ESS al conjunt del territori, doncs la consolidació dels ecosistemes territorials - productius i reproductius - propis de l'ESS assenta les bases materials i culturals per un enfortiment socioeconòmic local de caràcter transformador, endogen, col·lectiu i plural.

⁵⁵ www.sants.coop, www.bcn.coop

⁵⁶ Rando, Ó. (2017) “Ecosistemes holístics locals per a l'economia solidària”, a *Esmolem les eines. Debats de l'Economia Solidària per la Transformació Social*, XES/Pol·len/Icària/TigredePaper, Barcelona.

BESÒS, TERRITORI COOPERATIU

**UNA AGENDA
D'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA
PER L'EIX BESÒS**

**Ivan Miró, La Ciutat Invisible
Coòpolis Ateneu Cooperatiu de Barcelona**

--

**Projecte:
Una Metròpoli Cooperativa
L'ESS a l'AMB. Fase II**

IERMB - La Ciutat Invisible

2017

Índex:

- 0. Introducció**
- 1. Besòs: de perifèria obrera i popular a eix metropolità?**
- 2. Agenda Besòs: desenvolupament local a escala metropolitana**
- 3. Intermezzo: de Metròpolis a Coòpolis?**
- 4. L'Economia Social i Solidària a l'eix Besòs**
- 5. Besòs Territori Cooperatiu. Projectes Socioeconòmics i Cooperatius Estratègics pel Besòs**
- 6. Un Pol Territorial de Cooperació Econòmica al Besòs?**
- 7. Constitució del PTCE Besòs**

0. INTRODUCCIÓ

A les dues ribes del riu Besòs, a partir de l'acció mancomunada dels seus municipis metropolitans (Badalona, Barcelona, Sant Adrià del Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Montcada i Reixac), s'estan creant les condicions per afrontar les problemàtiques socioeconòmiques que han afectat de forma estructural els seus territoris.

Intervenint-hi amb diferents projectes de desenvolupament local, les administracions dels municipis del Besòs cerquen transformar les actuals perifèries urbanes en un nou eix de centralitat metropolitana, «un espai de qualitat de vida, oportunitats econòmiques i d'ocupació», tot desplegant-hi una política econòmica, urbanística i social conjunta. Per tal d'arribar als objectius, proposen articular-hi un planejament integral i de regeneració urbana sostenible, generar projectes compartits entre territoris i articular un espai de governança comú.

Sembla doncs que l'anomenat Eix Besòs, fins ara suma sobreposada de perifèries metropolitanes, aïllades històricament entre elles i amb una difícil relació amb els seus centres urbans, es troba al bell mig d'una transformació de gran abast, amb projectes en marxa i dotacions importants de recursos. Per les administracions implicades, es tracta de desplegar «una estratègia de desenvolupament urbà sostenible i integral de forma col·legiada», amb l'objectiu de superar els dèficits i problemàtiques socials, culturals, econòmiques i urbanístiques, «en estreta col·laboració o coproducció amb les entitats i associacions del territori». Trencant l'aïllament històric d'aquests territoris, la gran transformació ha de convertir el que fins avui eren fronteres urbanes en «espina dorsal de la Barcelona metropolitana». El Besòs, la gran oportunitat.⁵⁷

Tanmateix, quina visió tenen els agents socioeconòmics i comunitaris dels territoris que conformen l'eix Besòs? Quina és la seva pròpia agenda d'**enfortiment socioeconòmic local**? Com poden erigir-se en subjectes de la transformació? Com contribueixen – des del territori, prop de les dinàmiques comunitàries- a una estratègia socioeconòmica on les iniciatives de l'economia cooperativa, social i solidària local participin de forma activa en la definició, execució i avaluació dels plans de desenvolupament econòmic regional?

⁵⁷ Sanz, J.; Ortiz, L. i Montaner, J.M. “El Besòs, la gran oportunitat metropolitana” a *El País*, 19/02/2017.

1. BESÒS: DE PERIFÈRIA OBRERA A EIX METROPOLITÀ?

L'eix Besòs integra, per una banda, els barris de Barcelona confrontants amb el riu, als districtes de Sant Martí, Sant Andreu i Nou Barris⁵⁸, i per l'altra els municipis de Sant Adrià de Besòs, Badalona, Santa Coloma de Gramenet i Montcada i Reixac. En total, 80,85 km² i 927.175 habitants: el 28% de la població de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i el 12% de la població catalana.

Si el Llobregat és l'eix sud d'una metròpoli travessada per la desigualtat social i territorial, el riu Besòs conforma l'eix que, al nord, concentra una major composició social popular i amb rendes més baixes que la mitja. En aquesta “consolidació supramunicipal d'àrees vulnerables a la perifèria”, l'eix Besòs despunta en termes de “superfície, densitat i intensitat”. Ambdues perifèries comparteixen territoris trencats per “vies ràpides, trams fluvials, espais industrials en desús”, una alta densitat de població d'estrats socials baixos —allotjada en polígons d'habitatge dels anys cinquanta, seixanta i setanta— i la notable presència de població estrangera.

Els eixos Llobregat i Besòs constitueixen “les dues bosses de pobresa més importants de la metròpoli de Barcelona”, i s'hi concentren les problemàtiques socials i urbanes. Aguditzat per l'expulsió de la pobresa dels centres urbans vers la perifèria, l'augment de la desigualtat s'ha traslladat principalment a l'eix centre-perifèria: la distribució territorial de la pobresa respon no ja a una lògica municipal, sinó metropolitana.⁵⁹

La zonificació de la pobresa a la perifèria nord metropolitana ha situat l'eix Besòs com àmbit d'actuació prioritària d'institucions com l'Ajuntament de Barcelona. Pel consistori, els barris del Besòs necessiten d'una acció que faci front a la desigualtat i que afavoreixi un “canvi d'escala i una visió integral”. L'Eix Besòs és “estratègia i espai de referència”:

⁵⁸ L'Eix Besòs de BCN. *Nou Barris*: Ciutat Meridiana, Vallbona, Torre Baró, Roquetes, Trinitat Nova; *Sant Andreu*: Trinitat Vella, Baró de Viver, Bon Pastor; *Sant Martí*: Verneda i la Pau, Besòs i Maresme.

⁵⁹ Porcel, S. i Antón-Alonso, F. (2017) “La reducció de la desigualtat urbana: el repte del dret a la ciutat a escala metropolitana” a VVAA *Repensar la metròpoli: noves claus per a un projecte col·lectiu*. Anuari metropolità de Barcelona 2016, IERMB, Bellaterra, 2017.

el riu ha de deixar de ser límit i esdevenir eix central i “vertebrador de la futura ciutat metropolitana”.⁶⁰

⁶⁰ *Mesura de govern per a la implementació del programa de Pla de Barris contra la desigualtat*, Foment de Ciutat- Gerència Municipal, Ajuntament de Barcelona, maig de 2016 .

2. AGENDA BESÒS: DESENVOLUPAMENT LOCAL A ESCALA METROPOLITANA

L'aposta per la ciutat metropolitana avui reapareix amb força com a “marc necessari de redistribució”, com a resposta a la crisi i als seus “rastres de noves exclusions i desigualtats urbanes”. Pels nous governs locals, “és en l'escala metropolitana on es posa en joc la possibilitat d'avançar cap a escenaris de prosperitat sostenible, d'equitat social i urbana”.⁶¹ Amb l'eix Besòs com a element vertebrador, l'aposta metropolitana implica que les intervencions dirigides a planificar una millora dels factors de desenvolupament local (estructura econòmica, infraestructura i usos del sòl, treball, tecnologia, recursos financers, factors de localització, mobilitat...) contemplin el salt d'escala.

Així, en els plans en curs, amb finançament local i europeu, es produeix una progressiva ampliació de la perspectiva, enllaçant els Plans de Barris barcelonins, “nascuts amb vocació metropolitana”, amb l'Agenda Besòs del 2017, que ja emergeix contemplant, a més dels factors estrictament econòmics, elements com l'impuls d'una identitat metropolitana compartida, la promoció de l'equitat social, l'enxarxament de l'associacionisme o els espais de governança metropolitana.

El **Pla de Barris** és la principal eina amb que compta l'Ajuntament de Barcelona per a fer front a la desigualtat als barris en àmbits com l'habitatge, l'espai públic, l'educació, la salut o la millora de l'activitat econòmica. Pretén aconseguir “territoris resilents” i sumar les capacitats del veïnat; té un caràcter transversal, amb visió “holística, integral, multisectorial” i coordinada per totes les àrees de Govern. Amb una dotació de 150M€ del Pla d'Inversions Municipal, gestionada per àrees, districtes i Foment de Ciutat, destina a cada un de 15 barris uns 10 milions d'euros, “a concretar de forma participativa amb el veïnat”. Els seus objectius són impulsar l'activitat econòmica, fer front a dèficits urbanístics, millorar les condicions de vida de la població, apoderar el veïnat així com innovar en les formes de treball de l'administració. Els eixos prioritaris són el Besòs, els barris de Muntanya, Ciutat Vella i la Marina de Sants-Montjuïc.

⁶¹ Janet Sanz, vicepresidenta de Planificació Estratègica de l'AMB, a “Presentació” a *Repensar...* (Ibid, 2017).

El Pla arrencà a mitjan 2016 precisament en tres barris del Besòs: la Trinitat Nova (Nou Barris), el Bon Pastor i Baró de Viver (Sant Andreu) i Besòs Maresme (Sant Martí). La perspectiva, transformar-los de “frontera” a “frontissa” a partir de crear un gran eix de centralitat urbana al voltant de la llera del riu. Afavorint-ne “la cohesió social, la qualitat de l’espai públic, els equipaments i la connectivitat”, la intervenció als barris del Besòs («un eix força homogeni quan a la seva caracterització social i territorial») busca establir sinergies amb els barris dels municipis adjacents.

A nivell socioeconòmic, el Pla defineix una sèrie d’objectius singulars per barris. A la **Trinitat Nova** estableix “promocionar l’ocupació del barri, fomentar l’autoocupació i l’economia col·laborativa” (sic), així com promocionar els comerços ubicats al barri i fomentar-hi la implantació de nous negocis. També contempla recuperar el verd pel veïnat, definir un pol d’activació econòmica i ocupació vinculada a la gestió i intervenció dels espais verds, la biodiversitat i la urbanització tova, definir els usos de la Casa de l’Aigua amb visió de ciutat però **vinculat al territori i a l’economia social**.

En el cas de **Baró de Viver**, l’objectiu és definir un pol d’activació econòmica i ocupació vinculada a la dinamització dels **polígons industrials**: implantació de noves activitats centrades en la innovació i la formació i en donar cabuda a iniciatives **d’economia cooperativa i social i de caire industrial**, incidint en particular en **l’economia circular i verda**.

Finalment, pel que fa al **Besòs Maresme**, el programa Feina al Barri contempla la formació d’adults per l’ocupació local, promoure projectes **d’economia cooperativa, social i solidària** vinculats a la realitat social de barri i l’activació de locals i naus buides, treballar amb el potencial d’ocupació del Fòrum i del nou campus universitari.⁶²

Amb vocació metropolitana, “atès que moltes de les necessitats i oportunitats que vol abordar superen els límits estrictament municipals”, des del Pla de Barris barceloní es reconeix al **Consorci del Besòs** com actor central del **Pla Besòs**. Constituït l’any 1998 per mancomunar les actuacions a la zona fronterera de Barcelona i Sant Adrià, fins el 2015 al Consorci hi participaven també Montcada i Reixac i Santa Coloma de Gramenet. El 2016 s’amplià amb Badalona i passà d’ens urbanístic a consorci amb plenes

⁶² “El Pla de Barris de Barcelona arrenca per tres barris de l’Eix Besòs”, Dossier de Premsa, 19/05/16.

competències en polítiques intermunicipals, especialment la biodiversitat i connectivitat ecològica, la mobilitat, els teixits productius, el desenvolupament d'àrees urbanes o les activitats al parc fluvial del Besòs i al Parc Fòrum.

A partir del 2016, amb l'impuls de totes les alcaldies del territori, s'acordà convertir el Besòs “en la gran aposta de transformació metropolitana a llarg termini, més enllà del 2020”. Coordinant polítiques en l'urbanisme, la lluita contra les desigualtats, la promoció econòmica, la protecció ambiental, les infraestructures i els equipaments, el **Pla Besòs** havia de dotar el continu urbà entorn el riu d'una estratègia compartida per a garantir “la inclusió i cohesió social i promovent la creació de nous elements compartits entre municipis de centralitat metropolitana de reequilibri territorial”.

El juliol de 2017, els cinc municipis presentaren l'**Agenda Besòs**,⁶³ l'estratègia per cohesionar un territori de 98 barris i 1 milió d'habitants, el 30% de la població metropolitana. Les seves **130 iniciatives**, ubicades en 5 escales d'intervenció (l'aigua, la llera, la vora del riu, els barris i la metròpolis), tenen l'objectiu de mobilitzar 2.300 milions d'euros i materialitzar unes prioritats estratègiques que contemplen des del foment d'una “identitat compartida centrada en el riu”, fins a “impulsar àrees de coneixement i d'activitat econòmica metropolitana fomentant l'economia circular”.

Pel que fa a l'encaix amb una estratègia d'enfortiment socioeconòmic local, l'Agenda Besòs destaca “impulsar iniciatives d'**economia social i solidària**”, “preservar i consolidar **espais agrícoles** en perill i cercar nous espais per l'agricultura de proximitat”, així com “esdevenir un àmbit decisiu en la **transició energètica i l'economia circular**”. Per altra banda, també estableix “enfortir els eixos comercials existents i **activar locals buits**”, així com “desenvolupar programes de rehabilitació integral en els **polígons d'activitat econòmica (PAE)** integrats en el teixit urbà” –com el cas de Montsolís, a Sant Adrià de Besòs - per obrir-los a cooperatives i empreses d'ESS. A nivell global, d'àmbit metropolità, l'objectiu de l'Agenda és “**establir un model de sostenibilitat econòmica dels barris**”.

Una de les iniciatives a destacar de les emmarcades en l'Agenda Besòs és **B-Mincome**, que atorgarà una **renda municipal d'inclusió** a 1.000 llars dels barris barcelonins del

⁶³ Consorci Besòs, Barcelona Regional, IGOP-UAB i IERMB. BR elaborà el 2010 l'informe *Pla Besòs. Enfortint una centralitat metropolitana emergent*.

Besòs i analitzarà la manera més eficaç d'evitar la reproducció de la pobresa. Durant dos anys, escollides aleatòriament d'entre usuaris de serveis socials, les famílies rebran l'ajut econòmic de forma combinada amb polítiques sociolaborals, voluntàries o obligatòries, com la participació en Plans d'Ocupació Municipal “coproduïts amb entitats del tercer sector arrelades als barris”, plans d'emprenedoria social per impulsar l'ocupació, suports a la rehabilitació de pisos per impulsar l'habitatge compartit i/o col·laboracions en activitats comunitàries. La prova compta amb un pressupost de 13 M d'euros, dels quals 4,85 els aporta la UE. ⁶⁴

Les administracions locals del Besòs, doncs, plantegen una **“estratègia de desenvolupament urbà sostenible i integral” (EDUSI)** “per afavorir la cohesió social i territorial i esdevenir un nou eix de centralitat urbana, igualtat i qualitat de vida”. A Barcelona, l'EDUSI té un pressupost de 30 M d'euros, dels quals 15 provenen dels fons FEDER de la UE. Amb aquest suport, la ciutat haurà de millorar els indicadors de desigualtat social i urbana d'aquests barris en els propers quatre anys, reduir l'atur, **fomentar el comerç de proximitat, l'economia social, circular i tecnològica**, incrementar el nivell de renda familiar, reduir el risc d'exclusió social i millorar la qualitat de vida de la gent gran. L'objectiu de l'EDUSI és transformar la conca fluvial del Besòs en un pol d'atracció que enforteixi el teixit urbà d'ambdues ribes. Tots els objectius i indicadors, s'afirma, “han estat escollits comptant amb la participació del teixit social i associatiu de cada barri i s'aniran avaluant periòdicament”. ⁶⁵

⁶⁴ Iniciativa europea de lluita contra la pobresa de l'Urban Innovative Actions, amb el suport de l'Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva. Socis: UE, Barcelona Activa, Districtes, Pla de Barris, The Young Foundation, Novact, Ivàlua, IGOP-UAB i UPC. “Barcelona posa en marxa un projecte pilot al Besòs amb la UE per crear una renda municipal d'inclusió”, Nota de premsa, Ajuntament de Bcn, 31/05/2017.

⁶⁵ “Barcelona rep 15 milions de fons europeus per reduir les desigualtats a l'Eix Besòs”, 03/10/2016.

3. *INTERMEZZO.* DE METRÒPOLIS A COÒPOLIS?

Com es cusen les fractures socials i territorials de les metròpolis capitalistes? Es pot fer front, sense canviar de model d'acumulació, a la desigualtat econòmica, a la precarietat laboral estructural, a la segregació urbana, a la pobresa cronificada en les creixents perifèries urbanes?

És l'articulació metropolitana –política, urbanística, social, econòmica, cultural – una oportunitat per a bastir una alternativa estratègica i cohesionada a la desconjuntada juxtaposició de les ciutats neoliberals? O, potser, la construcció de la metròpoli aprofundeix el problema urbà, senzillament posposant-lo al futur i desorbitant-lo pel nou salt d'escala?

És - com la Gran Barcelona de 1897, que annexionà políticament el que els vapors tèxtils havien unit econòmicament i demogràfica - la ratificació política d'un procés material d'integració econòmica capitalista? O bé és una bastida mancomunada des de la consciència que allò local, com afirmava Coraggio, “no posseeix capacitat de modificar l'estructura global del sistema econòmic”?

La transformació profunda de l'estructura socioeconòmica urbana (productiva i reproductiva), així com la seva col·lectivització a partir d'un nou model de concertació entre el sector públic, el cooperatiu i el comunitari, són els horitzons necessaris per avançar cap a la redistribució social i territorial de la riquesa metropolitana.

Ara bé, coneguts els objectius, quines són les polítiques socioeconòmiques de transició entre la ciutat neoliberal a la ciutat cooperativa, a escala metropolitana? És possible una altra construcció de la metròpoli? És possible convertir la Metròpoli en Coòpolis?

I els actors socioeconòmics locals?

A partir del Pla de Barris contra la desigualtat, el projecte EDUSI o el B-MINCOME, i en definitiva amb la denominada **Agenda Besòs**, queda clar que existeix una aposta rotunda des de les administracions locals perquè l'Eix Besòs deixi enrere l'actual suma

desconnectada de les perifèries obreres i populars de diferents ciutats i esdevingui un espai de referència metropolitana. S'estan posant, doncs, les condicions institucionals i financeres per un nou desenvolupament local i regional, d'abast metropolitana.

Tanmateix, aquest conjunt de polítiques públiques, si bé apel·len a «la participació del teixit social i associatiu de cada barri» i a la «coproducció», i efectivament han obert canals de “participació ciutadana”, no obstant no contemplen la necessitat d'**una nova estructura socioeconòmica territorial, productiva i reproductiva**, que no només sigui contrapart i aliada estratègica de les polítiques de desenvolupament local, sinó que esdevingui un actor que garanteixi la sostenibilitat i l'autoreproducció d'un nou enfortiment socioeconòmic local i metropolitana.

És en aquest sentit que cal activar el conjunt d'iniciatives de l'economia cooperativa, social i solidària de l'Eix Besòs, analitzar els sectors productius i reproductius on són presents (també en els que són absents), reforçar les seves aliances i projectes d'intercooperació, contrastar amb altres iniciatives inspiradores de polarització territorial i donar suport als espais comuns de planificació i execució estratègica metropolitana que puguin emergir des del propi àmbit de l'ESS local.

Facilitant l'apropiació col·lectiva de les polítiques públiques per part dels agents socioeconòmics locals, es podrà transitar de les formes convencionals del desenvolupament local a un nou **enfortiment socioeconòmic transformador**, on en teixit socioempresarial i sociocomunitari local en sigui coprotagonista.

4. L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA A L'EIX BESÒS

Al 2017, l'economia social i solidària a l'Eix Besòs no es pot considerar encara un àmbit socioeconòmic articulat, sinó que - reproduint l'aïllament històric dels seus territoris - és una suma desagregada d'iniciatives, amb pocs projectes transmunicipals de caràcter socioeconòmic i una feble articulació sociopolítica.

Si cada territori produeix, per les seves característiques socioeconòmiques, urbanístiques i culturals específiques, una tipologia pròpia d'economia social, en el cas dels barris i municipis de l'Eix Besòs la diversitat amb què l'ESS hi ha arrelat històricament ha dificultat les estratègies d'intercooperació metropolitana. Malgrat la feblesa, però, avui s'estan desenvolupant de forma incipient xarxes locals d'ESS en alguns dels barris i municipis de l'Eix Besòs, un estadi que hauria de possibilitar un futur enxarxament metropolità. Quines característiques té l'economia social i solidària en aquests territoris? Quines iniciatives poden ser-ne tractores? Quines xarxes locals les articulen? Com potenciar-ne el reconeixement i l'articulació metropolitana?

En el cas dels **districtes barcelonins de l'Eix Besòs** (Nou Barris, Sant Martí i Sant Andreu), cadascun d'ells presenta una realitat diferenciada en quant a número d'iniciatives d'ESS, així com respecte la composició de les tipologies agregades. En total, els tres districtes sumen **1.134 iniciatives d'ESS**, entre cooperatives de totes les classes (treball, consum, serveis, habitatge, educació...), societats laborals (limitades i anònimes), associacions i fundacions del Tercer Sector Social, empreses d'inserció i Centres Especials de Treball, equipaments públics de Gestió Comunitària, grups de Consum Agroecològic, mercats i xarxes d'intercanvi, horts urbans i comunitaris i Espais Autogestionats.

Iniciatives ESS Districtes BCN Eix Besòs (Desembre 2015)

	Coops	SSLL	Ass. i Fund. TSS	EI i CETS	Gestió Comunit.	Grups Consum Agroeco	MM i XX Intercanvi	BB.TT	Horts	EEAA	Total
	31	62	168	4	9	6	3	1	2	1	289

Nou Barris											
Sant Andreu	46	81	144	6	1	4	2	3	2	1	290
Sant Martí	147	183	216	6	2	7	1	3	1	3	574
TOTAL	224	326	528	16	12	17	6	7	5	5	1153

Font: Fernández, A. Miró, I (2016) *L'economia social i solidària a Barcelona*.

Sant Martí. Al nord-oest de Barcelona, en la cruïlla entre Sant Adrià del Besòs i el mar mediterrani, el districte de Sant Martí és el segon territori amb un major número d'iniciatives d'ESS de la ciutat (574, el 12% del total) i encapçala els districtes que es situen en l'estructura socioeconòmica mitja de Barcelona, com Gràcia, Ciutat Vella i Sants-Montjuïc. A Sant Martí, no obstant, s'observa una important desigualtat interna interbarris, amb zones amb un feble teixit socioeconòmic com Besòs Maresme, i per contra, barris com Poblenou o el Clot que disposen d'una estructura econòmica productiva de recorregut històric. Aquests darrers - bastions del cooperativisme barceloní - aporten un gran nombre d'iniciatives socioempresarials, que incrementen els resultats agregats de l'ESS al districte. 147 cooperatives i 183 Societats laborals, l'important força de les associacions del Tercer Sector Social i el dinamisme dels moviments socials, acaben de reforçar el pes de l'ESS del districte.⁶⁶

Pel que fa a les xarxes que dinamitzen territorialment l'economia social i solidària a Sant Martí, destaca la **Taula Eix Pere IV**, una “plataforma ciutadana formada per veïns i veïnes, col·lectius i cooperatives dels barris del Poblenou” que té com a objectiu impulsar activitats culturals, socials i econòmiques al carrer Pere IV, activant espais en desús (solars, edificis industrials, plantes baixes) amb iniciatives socioculturals i activitats econòmiques cooperatives, socials i solidàries d'àmbit local. Malgrat que la Taula no té una dimensió de districte, a partir de la continuïtat de Pere IV les connexions amb el barri del Besòs, per exemple, són relativament senzilles.

Un dels actors socioeconòmics de la Taula és **Biciclot SCCL**, una cooperativa de treball de llarg recorregut, pionera - des de 1987 - en la promoció integral de la bicicleta en

⁶⁶ Per a veure la densitat del teixit de l'economia cooperativa, social i solidària dels barris del Poblenou: Miró, I. (2016) “Poblenou, cooperar per fer ciutat” a Fernández i Miró, *Ibid* 2016.

l'àmbit educatiu, formatiu, ciutadà i del lleure. Compta, des del 2009, amb projectes com Rebiciclem, que pretén “revaloritzar els residus que provenen de bicicletes abandonades alhora que es realitza formació per a la inserció social i laboral de joves i adolescents”. Actualment desenvolupa un projecte que pot ser un motor socioeconòmic al Districte: el **HUB de la Bicicleta** a Can Picó, al carrer Pere IV del Poblenou, que vol ser centre de referència socioeconòmic de la bicicleta des del punt de vista esportiu, formatiu, lúdic i mecànic amb criteris de la mobilitat sostenible, reciclatge i creació d'ocupació en l'economia social i solidària.

Pel que fa a projectes recents i singulars del Districte, cal destacar **Alencop**, cooperativa d'iniciativa social en l'àmbit de la ferralla i l'economia circular, creada per donar resposta a la recollida de residus urbans i garantir unes condicions de vida digna a les seves treballadores, migrants africanes que vivien als assentaments fabrils de Poblenou. Alencop, que compta amb l'acompanyament de Labcoop, fou una iniciativa de l'Oficina del Pla d'Assentaments Irregulars (OPAI) de l'Ajuntament de Barcelona. És la primera experiència barcelonina del denominat **Sistema Integral Cooperatiu d'Intervenció Socioeconòmica**, un model basat en la *intervenció público-comunitària* que promou la intervenció socioeconòmica i que mira de donar resposta no només a la necessitat de renda a partir del treball, sinó altres necessitats bàsiques del col·lectiu com la regularització, habitatge, salut, alimentació o roba. El SICISE vol atendre necessitats socials i econòmiques de col·lectius vulnerables amb la seva participació activa en el disseny de l'activitat, el seu desenvolupament, implementació i gestió.⁶⁷

Sant Andreu i Nou Barris. Els altres dos districtes barcelonins de l'eix Besòs, per la seva part, compten amb 290 i 289 iniciatives de l'ESS respectivament (6% cadascun del total de BCN), essent els districtes amb menor número d'iniciatives d'ESS de tota la ciutat. Si a Sant Martí calen polítiques d'integració cooperativa i plataformes espaials que reforcin el teixit existent, als dos altres districtes calen encara més accions específiques de promoció, divulgació i facilitació per a fer néixer nous projectes.

Al Districte de Sant Andreu, tanmateix, existeixen diferents xarxes que ja articulen l'economia social i solidària. La primera, de caràcter institucional, arrencà arrel de la

⁶⁷ Valenzuela, P. "Alencop, sistema integral cooperatiu" a *Cooperació Catalana*, número 394 Gener 2016, Fundació Roca i Galès. www.alencop.coop

primera edició de la **Fira d'Economia Solidària de Catalunya**, celebrada el 2012 a la Fabra i Coats, quan s'aprovà al Ple del Districte la creació de la **Taula d'Economia Social i Solidària de Sant Andreu**. La Taula aplega el mateix Districte de Sant Andreu, tècnics de Barcelona Activa i entitats de l'ESS del districte. En segon lloc, i amb un caràcter sociopolític, des del 2016 funciona la **Xarxa d'Economia Solidària de Sant Andreu**, xarxa local de la XES de Catalunya. Formada amb l'objectiu de promoure la intercooperació i l'economia solidària a nivell local, està formada per cooperatives de treball i consum, associacions i projectes de gestió comunitària com Goteo, El Borró, 30 Panxes, Sepra SCCL, Fundació Trinijove, Menjador de Ca La Rosa SCCL, Coodin SCCL, Ateneu L'Harmonia, Cordada o Trèvol SCCL.

Al districte, el cooperativisme compta, més enllà del nucli històric de Sant Andreu, amb projectes del **Grup Cooperatiu TEB**, que disposa d'un centre especial de treball al Bon Pastor, un conjunt d'instal·lacions industrials i serveis assistencials d'11.500 m². El Grup Cooperatiu TEB, nascut fa 50 anys, agrupa 8 cooperatives sense ànim de lucre i dona feina i serveis assistencials a més de 1.000 persones, entre els quals 628 treballadores amb diversitat funcional, així com a 228 professionals de suport.

Recentment, a més, el districte també compta amb **Sinèrgics**, “coworking municipal amb retorn social”, que ha rehabilitat espais en desús amb l'objectiu de generar una comunitat professional “involucrada activament en el desenvolupament social i econòmic del barri de Baró de Viver”. A Sinèrgics hi tenen seu cooperatives com **Coodin SCCL**, dedicada a la dinamització comercial, així com **DiomCoop SCCL**, que cerca dignificar l'activitat dels venedors ambulants. Formada per una quinzena de persones de la comunitat senegalesa, la cooperativa pretén “aixecar la manta de terra” i compta amb el suport econòmic i tècnic de l'Ajuntament de Barcelona. A més d'oferir alternatives socials i laborals, la cooperativa permetrà obrir una via de regularització dels seus integrants. El nom de la cooperativa té origen en *djom*, que en wòlof significa fortalesa interior i determinació.

Pel que fa a **Nou Barris**, el districte destaca per la Gestió Comunitària d'equipaments públics, una potent xarxa d'equipaments, recursos i serveis que vinculen “apoderament de les comunitats i transformació social”. Compta amb iniciatives de llarga trajectòria com l'**Ateneu Popular de Nou Barris**, que gestiona el lloguer d'equips, la producció

d'espectacles, els càterings, tallers o formacions des dels paràmetres de l'ESS, fins a més recents com l'**Ateneu La Bòbila de Porta**, amb "l'economia social i solidària plantejada des del vessant de generar ocupació cooperativa i comunitària" com un dels eixos estratègics. En els darrers anys, a més de la tasca quotidiana en l'àmbit cultural i de la participació, els espais de Gestió Comunitària han estat els principals nodes de promoció de l'economia social i solidària al districte.⁶⁸

El **Mercat Importa** de la plaça Sóller, impulsat per iniciatives de Porta i del districte com l'Assemblea d'aturats/des de Nou Barris, amb l'objectiu de dinamitzar l'economia social i solidària i transformar l'ús de l'espai públic,⁶⁹ la cooperativa de consum agroecològic **El Llevat**, que nasqué el 2009 al districte i amb diversos punts de distribució arreu de Barcelona, o el naixement el 2016 de **DIVACOP SCCL**, cooperativa de treball dedicada al manteniment i reformes de la llar, basada en el Comerç Just i Responsable i en el treball amb col·lectius desfavorits socioeconòmicament, són algunes de les iniciatives del Districte que poden articular diferents línies d'intercooperació i enfortiment socioeconòmic local.

Barcelonès Nord. La realitat de l'economia social i solidària als municipis del nord del Besòs té característiques diferenciades respecte els barris barcelonins del Besòs, i també entre cadascun d'ells. Tot i així, en els darrers anys han existit diferents iniciatives per articular el conjunt del territori, com la **secció local del Barcelonès Nord de la cooperativa de serveis financers Coop57**, que es constituí el 2011 a Santa Coloma de Gramenet amb la presència d'una seixantena de persones de moviments socials i de projectes de l'economia social i solidària de Badalona, Santa Coloma i Sant Adrià, amb l'objectiu de promoure el "creixement capil·lar al territori".

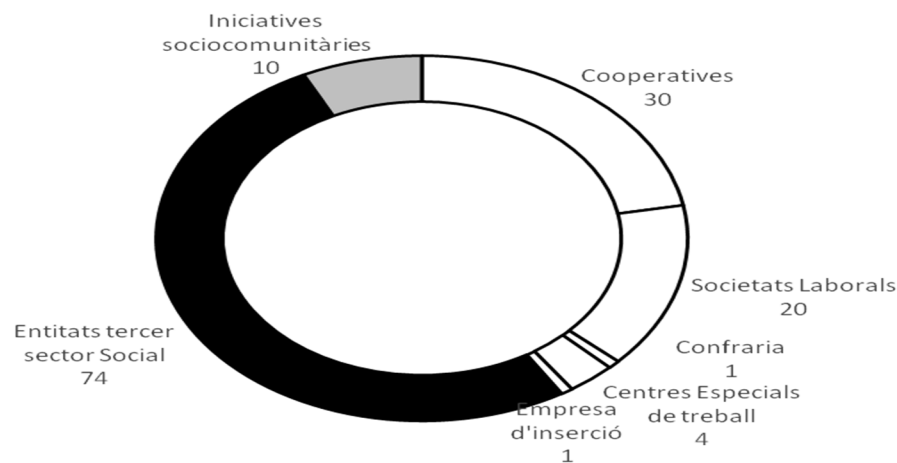
El 2015, a la seu de la cooperativa de restauració i cultura La Sargantana de Badalona, es presentà la **Xarxa d'Economia Solidària Barcelonès Nord**, "un procés d'articulació per impulsar l'economia solidària al territori", formada per persones, empreses i entitats de l'àmbit de l'economia social i solidària "socis-treballadors a cooperatives, voluntaris del teixit associatiu vinculat a l'economia social, autònoms socialment responsables...". Les

⁶⁸ Per a la relació entre Gestió Comunitària i Economia Social i Solidària, veure Font, J.; Ojeda, E.; Urbano, X. (2015) "La gestió comunitària dins l'economia social i solidària", *Nativa*, 3 de març del 2015.

⁶⁹ Per al cas del barri de Porta, veure Miró, I. "Porta: una plaça per a l'empoderament socioeconòmic de Nou Barris" a Fernández, A. i Miró, I. *L'ESS a Barcelona*, ibid 2016.

promotores de la XES Barcelonès Nord foren La Sargantana SCCL, El Cabàs grup de consum agroecològic, Justícia i Pau, Fundació Ateneu Sant Roc, IES Júlia Minguell, Conreu Sereny SCCL, Adbonum, L'obrador de la Riera, Grup local de Som Energia a Badalona, Quina massa!, M5 Idees i mercats SCCL, Grup local del Coop57 al Barcelonès Nord, Fiare Banca Ètica SCCL, Ateneu Popular Julia Romera i El Garrofer.

A **Badalona**, segons el *Diagnòstic i Mapeig de l'Economia Social i Solidària* realitzat per l'IMPO, el teixit socioempresarial de l'ESS està format per 30 Cooperatives (25 de les quals de treball associat), 20 Societats Laborals, 4 Centres Especials de treball, 1 Empresa d'inserció i 1 Confraria de Pescadors. Se li sumen 74 entitats sociosolidàries del Tercer Sector Social, sobretot associacions. En l'àmbit sociocomunitari, existeixen 7 grups de criança col·lectiva, 3 grups de consum agroecològic i 1 hort comunitari. En total, 141 iniciatives de l'ESS a Badalona.⁷⁰

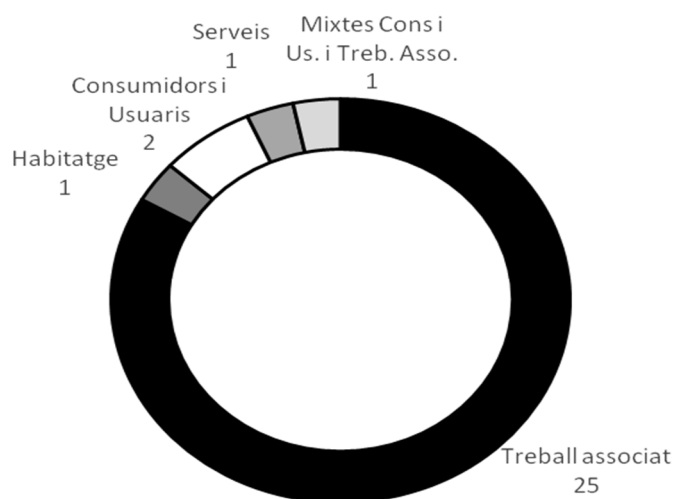
Font: IMPO, 2017.

Pel que fa al cooperativisme, Badalona té una important trajectòria, que arrencà al Sexenni Democràtic (1868-1874) amb les cooperatives de consum La Unión Badalonesa (1870) i La Bienhechora (1874), entitat que arribà a tenir 600 famílies associades i on es celebrà la primera assemblea catalana de cooperatives, el 1898. El 1904 una dotzena d'obers van crear al barri del Progrés la cooperativa de consum La Moral, la més important fins el franquisme. Durant la dictadura, tancà entre 1965 i 1977 i quan reprengué les activitats ja només tingué una vessant cultural.⁷¹

⁷⁰ IMPO Badalona, *Diagnòstic i Mapeig de l'Economia Social i Solidària*, 2017.

⁷¹ Albaladejo, J. "Breus notes sobre el cooperativisme de consum a Badalona", *bloc de J. Albaladejo*.

Actualment, Badalona acull cooperatives com **Ambulàncies La Pau SCCL**, la segona empresa més gran de la ciutat, amb més de 400 treballadors, 120 vehicles i 35 anys d'experiència, o la impremta **Gramagraf SCCL**, indústria d'arts gràfiques, fundada el 1985, una de les impulsores del grup cooperatiu cultural Cultura 03, avui SOM. De l'onada recent, destaca **La Sargantana Dalt de la Vila SCCL**, que nasqué el 2011 per ampliar el projecte de reactivació cultural del barri badaloní de Dalt Vila, en marxa des dels anys 90 de la mà d'un grup d'activistes culturals. Avui, La Sargantana treballa amb tres àrees d'activitat (restauració, consum i cultura), articulades per una cooperativa mixta o integral de socis treballadors i socis de consum, amb més de dues-centes persones associades i dos establiments: el restaurant del mateix nom, La Sargantana, i la cooperativa de consum Cal Fideuer. La Sargantana impulsa el projecte **Vall de Betlem**, de recuperació de les vinyes del Monestir de Sant Jeroni de la Murtra per a posar en valor la viticultura, el paisatge i el patrimoni a la Vall de Betlem.

Classes de cooperatives de Badalona. Font: IMPO 2017

En quant a les entitats del Tercer Sector Social badaloní, el Diagnòstic realitzat per l'IMPO recull dades de les 22 iniciatives enquestades: 9.738 socis (59,5% dones), 389 treballadors assalariats (70,7% dones), 950 persones voluntàries (53,7% dones) i una atenció anualment d'aproximadament 40.000 persones (48,2% son dones).

A cavall entre Badalona i Santa Coloma, destaca **Conreu Sereny SCCL**, cooperativa agroecològica dedicada a la producció i comercialització de verdura i fruita a la zona del

Barcelonès Nord. Arrencà el 2010 per revitalitzar la pagesia en zones periurbanes, recuperar el cultiu en terres en desús seguint pràctiques agroecològiques i a la vegada creant espais d'integració per persones en situacions vulnerables. Els horts de Conreu Sereny es troben al costat del Monestir de Sant Jeroni de la Murtra, dins el Parc de la Serralada de Marina, entre Badalona i Santa Coloma de Gramenet.

Un dels projectes socioeconòmics més rellevants d'aquests darrers anys a **Santa Coloma de Gramenet** és el vinculat a l'espai associatiu i cooperatiu **Ca La Sisqueta**, que suma les antigues associacions Aramateix i el Lokal Social Krida, amb una llarga trajectòria a la ciutat, amb la fàbrica cooperativa de cervesa artesana Capfoguer, “per donar passes endavant en la construcció d'espais socials, polítics i culturals d'apoderament popular”. La Fàbrica ocupa el local d'una antiga fàbrica tèxtil de 780 m² i sota el paraigua de Ca La Sisqueta acull iniciatives com el grup de consum El Cabàs, La Distri (distribució editorial), La Sisqueta pel Territori i el Cafè-Teatre.

De Santa Coloma - o *Gramenet del Besòs* - cal destacar també l'impuls municipal a la **moneda local**, la Grama, que té com a objectiu orientar la circulació dels diners provinents de la despesa pública cap al comerç local i entre ell, fomentar l'ocupació, el consum responsable, les relacions veïnals, enfortir la cohesió social i impulsar una xarxa d'economia social i solidària.

De **Sant Adrià del Besòs**, val la pena rescatar la història de la *Cooperativa Obrera de Consum El Besòs*, constituïda el 16 de desembre del 1925, al carrer Barcelona núm. 131, de la urbanització Font i Vinyals, actualment al barri de Sant Joan Baptista. Presidida per José Muniente Cardona, tingué vint-i-set socis fundadors com Manuel Mas Redón o Francisco Barreto López i comptà amb una presència important de treballadors vinculats a l'anarcosindicalisme local, com els cenetistes Manuel Pamplona i Roman Santarón. A més de l'autoabastiment de productes alimentaris i bàsics, la desenvolupà activitats culturals i educatives a partir de les seves seccions: juvenil, cultural, musical i excursionista. Tenia relacions amb altres iniciatives de l'esfera pública proletària com l'Ateneu Cultura Social o l'Escola Racionalista dirigida per José Berruezo, anarcosindicalista i alcalde de Santa Coloma fins gener de 1939. A inicis de 1936, la cooperativa intentà la fusió amb la Moral de Badalona i amb la revolució social s'integrà en estructures col·lectivistes més amples, com *l'Economat Intercanvi*, *Producció i*

Consum organitzat per la CNT, que articulà “la pràctica cooperativista amb la col·lectivització de l'economia”.⁷²

En l'actualitat, Sant Adrià del Besòs és seu d'importants projectes cooperatius com **Roba Amiga SCCL**, creada el 2006 per una empreses d'inserció catalanes - Formació i Treball, ADAD-L'Encant, Solidança, Troballes i Recibaix - amb l'objectiu de “modernitzar el sector en termes d'eficiència i rendibilitat, fent el procés de gestió de la roba de segona mà a Catalunya més eficient, reduir al màxim els residus tèxtils a través d'un model que promogui la inserció de persones en situació o amb risc d'exclusió social”. Avui la cooperativa dona feina prop de 200 persones en procés d'inserció. Per la seva part, **Tallers Guinardó SCCL** es defineix com “una organització cooperativista, sense ànim de lucre, que treballa per i amb persones amb discapacitat intel·lectual”. Des del seu Centre Especial de Treball es dediquen des de fa 30 anys a oferir una àmplia gama de productes i serveis en el sector de les arts gràfiques i manipulats varis com puzles, jocs educatius, caps folrades a mida, tot tipus d'elements de paper i cartró, productes promocionals i retractilats. Tant les matèries primes com els processos de fabricació són respectuosos amb el medi ambient.

⁷² Andreassi, A. (1996) *Libertad también se escribe en minúscula : anarcosindicalismo en Sant Adrià de Besòs (1925-1939)*, Hacer, Barcelona.

5. BESÒS TERRITORI COOPERATIU. PROJECTES SOCIOECONÒMICS I COOPERATIUS ESTRATÈGICS

Amb el suport de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), el 28 juny del 2017 es convocà una primera acció de *Besòs Territori Cooperatiu*, per tal de recollir les aportacions de les **iniciatives de l'ESS de l'Eix Besòs** en la reducció de les fractures territorials i socials d'ambdues ribes del riu, així com perfilar una inicial **Agenda de l'Economia Cooperativa, Social i Solidària local**, tot compartint diagnòstics i propostes **d'enfortiment socioeconòmic local, cooperatiu i comunitari**.⁷³

Per la convocatòria, es comptà amb les plataformes de **Coòpolis - Ateneu Cooperatiu de Barcelona i l'Ateneu Cooperatiu Barcelonès Nord**, projectes sorgits de l'economia cooperativa dels respectius territoris i amb el finançament del programa Ateneus Cooperatius de la Direcció General d'Economia Social i Cooperativa de la Generalitat de Catalunya. Nascuda el 2017, la Xarxa d'Ateneus Cooperatius articula una desena de projectes desplegats pel teixit local i comarcal del cooperativisme i l'economia social i solidària catalana, i té l'objectiu principal de donar suport a la creació de noves empreses cooperatives i promoure'n la consolidació i articulació en ecosistemes cooperatius locals.

Els Ateneus que poden contribuir a l'enfortiment socioeconòmic en base a l'economia cooperativa, social i solidària en els territoris que conformen l'eix Besòs són Coòpolis - Ateneu Cooperatiu de Barcelona i l'Ateneu Cooperatiu Barcelonès Nord, que abraça Badalona, Santa Coloma de Gramenet i Sant Adrià del Besòs. Coòpolis, en la seva primera edició, s'ha iniciat des de les cooperatives La Ciutat Invisible i La Col, així com l'associació Impuls Cooperatiu de Sants, que agrupa una quinzena de cooperatives i iniciatives d'economia comunitària. Per la seva part, l'Ateneu Cooperatiu Barcelonès Nord és un projecte de concertació público-cooperativa: combina iniciatives de l'economia social (Fundació Surt, La Sargantana, La Page, Àngels Empresa d'inserció...)

⁷³ <http://bcn.coop/besos>. La sessió s'inicià amb una intervenció de Gemma Morelló, AODL del Consell Comarcal del Barcelonès, qui presentà la *Diagnosi territorial del Besòs pel Desenvolupament Econòmic Inclusiu i Sostenible*, realitzada pel Consell Comarcal del Barcelonès.

amb els serveis de promoció econòmica municipals IMPO de Badalona i Grameimpuls de Santa Coloma de Gramenet.

La trobada es realitzà al barri de Besòs i el Maresme, al **Menjador Solidari Gregal**, un projecte de la cooperativa **Gregal SCCL**. Gregal va néixer el 1981 com a cooperativa d'ensenyament, “amb una aposta autogestionària i un equilibri entre el concert amb l'Administració Pública i la pedagogia llibertària, basada amb l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia”. El 1991, per la implementació de l'escola pública gratuïta, l'escola deixà de funcionar i Gregal acollí l'Ateneu Llibertari del Besòs, centre social d'iniciatives reivindicatives i comunitàries. Des del 2015, la cooperativa obrí el menjador solidari, que des d'aleshores ha atès unes 1.600 persones. Amb 97 persones voluntàries, la majoria veïnat en atur, serveix 500 àpats diaris, amb aliments que provenen de donacions del veïnat i d'alguns comerciants. Totes les usuàries del menjador estan registrades i han d'acreditar amb un document oficial que no cobren més de 426 euros al mes per unitat familiar.

Per Gregal, el treball amb persones, infants, joves i adults en situació d'exclusió social, s'inscriu en l'horitzó de “promoure una societat més justa i equitativa que garanteixi els seus drets i benestar”. En el projecte, i des del model cooperatiu, el valor de l'assistència a través de l'alimentació, la formació i la inserció laboral és fonamental. Com afirmen, “a través d'aquests elements podem trencar la cadena de l'exclusió social i de la marginalitat i invisibilització, i afavorir processos d'autonomia personal”.

El Menjador es fonamenta en tres vectors: **la proximitat**, prioritzant el treball local i de barri, en contacte directe amb les realitats que pretenen transformar; **el cooperativisme social**, entès com “el suport mutu entre les persones, en lloc de la competència, i dins d'una societat que no busca el lucre i l'acumulació individual, si no la millora de les condicions materials, relacionals, culturals i formatives de totes i cadascuna de les persones”, així com **la sostenibilitat col·lectiva**, doncs si bé la seva activitat és de suport directe a persones (“maldant per arribar a afrontar les conseqüències de la desigualtat social allà on les administracions no arriben”), no cerca “perpetuar en cap cas una relació de dependència”. En aquest sentit, treballen “per estendre xarxes de suport mutu i de solidaritat”, però també “per fer front a les causes de la desigualtat social, generant

processos sostenibles, duradors i reproduïbles d'autonomia personal i col·lectiva de base local”.

Per Gregal, un dels objectius estratègics 2016-2018 és la "**constitució d'un pol local de promoció de l'economia social i de l'ocupació**". La oportunitat de millora de les instal·lacions del menjador solidari, juntament amb la voluntat de les persones implicades en el projecte d'intervenir en el territori sobre les causes de la desigualtat, obren la possibilitat de desplegar en el territori vectors de generació d'ocupació a través de fórmules de l'economia social. Sistematitzar la detecció de necessitats de bens i serveis de l'entorn, dissenyar una oferta formativa específica i generar un mercat social local serien les tres línies d'acció amb que s'encetaria l'activitat.⁷⁴

⁷⁴ Gregal, una experiència d'organització social de base territorial amb voluntat transformadora. Document de l'organització, 2017.

Besòs Territori Cooperatiu, 28 de juny 2017

Iniciatives participants

Nom	Activitat	Dades	Figura
BICICLOT	Mobilitat sostenible i promoció de l'ús de la bicicleta. Itineraris en bici a la ciutat amb contingut educatiu, turístic i cultural. Lloguer de bicicletes per grups i particulars. Formació, autoreparació i recuperació de bicicletes. Formació prelaboral i per la inserció social de col·lectius en risc.	Sant Martí, BCN c/ de la Verneda, 18 www.biciclot.net biciclot@biciclot.net t 93 307 74 75	Cooperativa de Treball
COODIN	Dinamització comercial i social. Dinamització per a ocupació de locals buits als barris. Dinamització comunitària (anàlisi del territori, teixit associatiu i d'equipaments, identificació d'objectius). Anàlisi de consumidors, dinamització, despeses i impacte de fires i mercats eventuais.	Bon Pastor, BCN Carrer Quito, 19 - 08030, Barcelona www.coodin.cat pimaz@coodin.cat Pedro Imaz +34639172310	Cooperativa de Treball
GREGAL	Nascuda l'any 1981 com a cooperativa d'ensenyament, actualment gestiona un menjador solidari i efectua activitats culturals, formatives i de divulgació.	Besòs, BCN Rambla Prim, 22; 76-78 comedorsolidariogregal@gmail.com 93 314 25 35	Cooperativa de Treball
CAPFOGUER	Producció i distribució de cervesa artesana i de proximitat i a la restauració. Reivindica el valor del treball artesanal i de proximitat i el desenvolupament horitzontal per mitjà del treball cooperatiu. Model de producció sostenible. Model socioeconòmic cooperativista. Producció artesanal. Promoció de la cultura cervesera de qualitat.	606908636 capfoguier@gmail.com www.capfoguier.cat Avegda. Santa Coloma, 104 08922 S. C. de Gramenet	Cooperativa de Treball
CONREU SERENY	Projecte d'agroecologia dedicat a la producció i comercialització de verdura i fruita ecològica a la zona del Barcelonès Nord. Formació, cursos i tallers d'agroecologia. Revitalitzar la pagesia en zones periurbanes, recuperar el cultiu en terres en desús, seguint pràctiques agroecològiques i a la vegada creant espais d'integració per a persones que es troben en situacions socials o laborals vulnerables.	www.conreusereny.cat conreusereny@gmail.com 93 384 17 79 Museu, 31 Badalona Horts: Monestir de Sant Jeroni de la Murtra, Parc de la Serralada de Marina (BDNA / S.C. de Gramenet).	Cooperativa de treball

LA SARGANTANA	Cuina de qualitat, productes de temporada, sostenibilitat, respecte al territori, compromís social i comerç just. Activitats culturals, concerts, sopars-tertúlia, presentacions de llibres. Promou i participa en projectes que contribueixin al desenvolupament social i cultural de la ciutat de Badalona i del barri de Dalt la Vila.	Carrer de Sant Sebastià, 2, 08911 Badalona, 934 64 22 16 cooperativa@lasargantana.org www.lasargantana.org	Cooperativa de treball i consum
LA FÀBRICA	Desenvolupament local i comunitari. Noves tecnologies i smart barris. Promoció de l'economia social i solidària des de l'acció comunitària i la proximitat. Comunicació local-global. Activitats a l'Eix Besòs.	Travessera de Gràcia, 278 baixos 08025 Barcelona +34 610 701 465 info@descom.cat www.descom.cat	Cooperativa de Treball
DIOMCOOP	Iniciativa social d'integració per a dignificar l'activitat de la venda no sedentària. Cerca solucions a la venda ambulant no autoritzada als carrers de Barcelona. La cooperativa treballa en mercats i fires venent productes de comerç just i artesans. S'estructura en quatre departaments: comunicació, administració, logística i cohesió social.	Bon Pastor, BCN Carrer Quito, 19 diomcoop@gmail.com Telèfon 615046321	Cooperativa de Treball
TAULA EIX PERE IV	Plataforma ciutadana de veïnat, col·lectius i entitats dels barris del Poblenou. Noves activitats cíviques, culturals, socials i econòmiques al carrer Pere IV. Crear una major cohesió social en el territori. Activació d'espais en desús (solars, edificis industrials, plantes baixes desocupades) amb iniciatives d'interès social, cultural i activitats econòmiques cooperatives, socials i solidàries.	http://eixpereiv.org Poblenou, BCN CAN RICART Emilia Coranty 5-9 (Entrada C/Marroc) taulaeixpereiv@gmail.com	Associació
VALL DE BETLEM	Projecte de recuperació de les vinyes del Monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Viticultura, el paisatge i el patrimoni a la Vall de Betlem.	Vall de Betlem. Serra de la Marina, Badalona /Santa Coloma de Gramenet	Projecte
SINÈRGICS	Coworking municipal amb retorn social. Vol rehabilitar espais en desús on generar una comunitat professional involucrada activament en el desenvolupament social i econòmic del barri de Baró de Viver.	Baró de Viver, BCN C/ Quito, 19. Tel. 662 11 98 77 www.sinergics.cat isaac@sinergics.cat	Municipal i de gestió associativa
XES SANT ANDREU	Enxarxa les iniciatives d'economia social i solidària del Districte de Sant Andreu. Dona a conèixer opcions de consum responsable o proveïdores d'ESS, promovent la intercooperació. Goteo, El Borró, 30 panxes,	Ateneu L'Harmonia Fabra i Coats Sant Andreu del Palomar	Xarxa

	Sepra SCCL, Fundació Trinijove, Menjador de Ca La Rosa SCCL, Les Nomades, Ordi Natur, Ateneu L'Harmònia, Cordada, Trèvol i sòcies individuals.		
ANGELS EMPRESA D'INSERCIÓ	Reformes i treballs de millora, sanejament i adequació dels habitatges, feines de paleta, fuster, pintor, lampista i electricista. Serveis de neteja d'oficines, residències de gent gran i domicilis particulars. Jardineria i horticultura. Cura i cultiu de jardins i horts urbans.	Tvra. de Montigalà Masia de Can Boff Vell- Badalona 935 135 559 jordigarciabori@ro caipi.cat	Societat Limitada, Empresa d'Inserció
TE CREATIVA SCCL	Cooperativa de serveis Artístics i culturals	Badalona	Cooperativa de serveis
MIRA_PENSA_ RECORDA	Producció i comercialització de Jocs Cognitius per a gent Gran. Projecte vinculat a l'Associació Ajudam-Predegent que treballa solidàriament per millorar la qualitat de vida de les persones amb deteriorament cognitiu i la dels seus familiars.	C. de Nàpols, 91, 08921 Santa Coloma de Gramenet 934 68 45 50 info@mirapensarec orda.com	Societat Limitada
Altres projectes presentes	Coòpolis Ateneu Cooperatiu de Barcelona	www.bcn.coop	
	Ateneu Cooperatiu Barcelonès Nord	--	
	Pla Comunitari Besós-Maresme	www.pdcbesosmaresme.enxarxa.org	
	Associació de Comerciants 019	--	
	Equip d'Espai Públic i Convivència de l'Ajuntament de Barcelona	--	
	Grameimpuls	www.grameimpuls.cat	
	Institut Municipal de Promoció de l'Ocupació (IMPO Badalona)	www.impo.cat	
	AVV Poblenou	www.elpoblenou.cat	

Besòs Territori Cooperatiu, 28 de juny del 2017

Presentacions i ponències. Grups de Treball

Besòs Territori Cooperatiu, 28 de juny del 2017

Projectes Socioeconòmics i Cooperatius Estratègics pel Besòs

Projectes	Iniciatives	Escales
1. Mobilitat sostenible	• Biciclot Hub de la bicicleta • Barabara • Taula Eix Pere IV	Poble Nou Districte Sant Martí Eix Besòs BCN Territori Besòs
2. Comerç de proximitat 2.1. Porta a Porta 2.2. Locals Buits 2.3. Nova activitat comercial	• Biciclot • Associació de Comerciants 019 • VincEnBike • Coodin • DiomCoop	Barri de Besòs Districte Sant Martí Eix Besòs BCN Territori Besòs
3. Serveis de Proximitat	• Gregal – Tallers Autonomia Urbana • Taula Eix Pere IV • Te Creativa • Angels Empresa d'Inserció SL • MiraPensaRecorda • Divacop SCCL	Barri de Besòs Districte Sant Martí Eix Besòs BCN Territori Besòs
4. Circuit alimentari ecològic, cooperatiu i de proximitat	• Gregal • Biciclot • Capfoguer • Vall de Betlem • Conreu Sereny • Campus Alimentació UB • XES Sant Andreu • El Llevat de Nou Barris	Territori Besòs
5. Economia circular	• Alencop • Coodin • Sinèrgics • Polígon Bon Pastor-Baró de Viver • Roba Amiga • La Fàbric@	Bon Pastor – Baró de Viver- Besòs Sant Adrià del Besòs Territori Besòs

PROJECTE 1. MOBILITAT SOSTENIBLE

Iniciatives relacionades: Biciclot Hub de la bicicleta. Barabara SCCL. Taula Eix Pere IV

Escala Territorial: Poble Nou - Districte Sant Martí - Eix Besòs BCN - Territori Besòs

Des de la cooperativa Biciclot es defensa un model d'economia social i solidària centrat en les persones, democràtic, amb vocació de servei, compromís social i mediambiental, a partir de promoure la bicicleta com a mitjà de transport ecològic, econòmic i saludable. Treballant en xarxa amb el territori i les entitats socials, les escoles, instituts, centres educatius i les administracions, promouen la mobilitat sostenible i la inserció sociolaboral de joves i adults fent formació ocupacional i pràctiques laborals.

Amb el Projecte **HUB de la Bicicleta**, Biciclot aposta per un enfortiment socioeconòmic local a partir de la **mobilitat sostenible, la formació i el reciclatge**. Ubicat a l'antiga nau industrial de Can Picó del Poblenou, (Pere IV, 58), cedida per 30 anys, l'obertura del Hub està prevista per finals de 2019. Amb activitat mecànica i docent, serà centre de formació, escola taller i d'instructors, i també punt de recollida i reutilització de bicicletes, espai de coworking social i observatori de la bici de Barcelona. En la primera fase es contempla una inversió de 500.000 euros, dels quals 200.000 provenen de l'Ajuntament de Barcelona, 185.000 són aportats per la cooperativa i 115.000 d'un crèdit de Coop57. En la segona fase del Hub es preveu una nova inversió de 600.000 euros, en el marc del pla municipal d'impuls de l'economia social i solidària. Per Biciclot, l'eix Pere IV és una via estratègica d'articulació social i territorial, que compta amb el suport i la complicitat de la **Taula Eix Pere IV**.

El projecte es complementa amb els **itineraris de formació ocupacional** del Districte de Sant Martí per a persones en atur (auxiliar en manteniment i reparació de bicicletes), cursos que Biciclot coorganitza amb la cooperativa de Sant Martí **Barabara SCCL**. Segons dades de la Generalitat de Catalunya, el sector de la bici genera a Catalunya 1.300 milions cada any de manera directa.⁷⁵

⁷⁵ <http://barabaraeducacio.org>

PROJECTE 2. COMERÇ DE PROXIMITAT

PORTA A PORTA EN BICICLETA

LOCALS BUITS

NOVA ACTIVITAT COMERCIAL

Iniciatives relacionades: Biciclot , Associació de Comerciants 019, VincEnBike, Coodin, DiomCoop

Escala Territorial: Barri de Besòs - Districte Sant Martí - Eix Besòs BCN - Territori Besòs

2.1. Porta a Porta. De la mà de Biciclot i l'Associació de Comerciants 019 del barri del Besòs, es preveu posar en marxa un servei de **Porta a Porta de distribució comercial** al barri de Besòs i Maresme, per a intermediar entre 30 comerços adherits i les persones amb mobilitat reduïda que requereixin de serveis comercials, telecompra, etc.

Per a fer possible aquest projecte, des de Biciclot s'ha impulsat **la nova cooperativa de segon grau VINCAMBIKE SCCL**, nascuda per "ser un referent en logística sostenible d'última milla" amb criteris medi ambientals i socials. Centrada en el repartiment de proximitat, utilitzarà vehicles lleugers com bicicletes elèctriques amb remolc i repartiment a peu. Vincambike està formada per Solucions Última Milla SL, Cargoblaw SL, la Cooperativa Biciclot i les entitats socials Ecosol, Eina Activa i Fundació Astres. Cerca crear llocs de treball per a persones en risc d'exclusió social, oferint-los una formació que millori la seva inserció en el camp de la **logística sostenible**, així com donar servei amb valor socioambiental a empreses i particulars. Persegueix la millora de la qualitat ambiental i espacial (ocupació racional de l'espai viari, pacificació del trànsit motoritzat de mercaderies), a partir de la utilització de vehicles nets i silenciosos i la reducció de les emissions de CO2.

2.2. Locals Buits. L'estratègia de comerç de proximitat també ha de servir per a detectar els locals comercials buits que existeixen als barris. Aquest és un dels serveis que ofereix la cooperativa **Coodin SCCL**, constituïda el gener del 2017 - arran d'un Pla d'ocupació Municipal - per cinc socis de treball provinents de la publicitat, la gestió cultural, el periodisme i l'economia. Es tracta de la primera cooperativa d'aquestes característiques nascuda dels plans de Barcelona Activa per fomentar la contractació de persones a l'atur. Respecte els barris de l'Eix Besòs, Coodin proposa una estratègia per aconseguir una

millora general del comerç del territori. Per la cooperativa, calen plans de dinamització comercial i social, amb diagnòstics, mesures, accions i calendarització. Que fomentin la intercooperació i l'associacionisme, així com la concertació entre comerços, associacions, cooperatives i l'Administració, per tal de vigoritzar amb processos participatius el comerç urbà dels barris, i en definitiva el conjunt dels territoris amb la cerca de sinèrgies i del bé comú. Per Coodin, calen censos de comerços per eixos comercials, zones o barris, i posteriorment cedir la cessió i gestió de locals buits a noves iniciatives de l'ESS, seguint la filosofia del coworking Sinèrgics de Baró de Viver, on la cessió d'espais gratuïts es realitza a canvi del retorn social de les iniciatives.

2.3. Nova activitat comercial. **DiomCoop SCCL**, la cooperativa de venda d'artesanía africana i comerç just, aspira a un àmbit de fires i mercats és el més ampli possible, però donada la centralitat residencial que juga el Besòs en els membres de la cooperativa, han iniciat un procés per a “potenciar el treball comunitari” amb entitats com ECAS, Formació i Treball o el Casal de Barri Besòs Mar. Mentre estudien la possibilitat d'un mercat propi (“Mercat Africat”), participen en d'altres mercats i fires de la ciutat, amb la venda d'artesanía del Senegal. A més, pensen ampliar la cooperativa i oferir altres serveis com trasllats, neteja i gastronomia, així com la comercialització de productes fets a casa, roba de segona mà, complements i bijuteria, “prioritzant els productes de cooperatives i de l'economia social i solidària”. Aquesta intervenció, tal i com afirmen els membres de Diomcoop Ndeye Fatou Mbaye i Ababacar Thiakh, pretén fomentar la diversitat: “No volem un gueto africà. Volem integrar-nos i barrejar-nos amb la gent, que coneguin els valors que tenim i, si podem, fer intercanvis”. ⁷⁶

⁷⁶ Entrevista de L'Apòstrof a Ndeye Fatou Mbaye i Ababacar Thiakh, Baye de DiomCoop: “Darrere de la venda ambulant hi ha valors i dignitat” a *Nexe* 40, juliol del 2017, CoopsTreball. Llegir també Valenzuela, P. (2017) “Cooperativa de venda ambulant: inclusió social, cohesió i desenvolupament comunitari” a *Cooperació Catalana* núm. 405, Fundació Roca i Galés.

PROJECTE 3. SERVEIS DE PROXIMITAT

Iniciatives relacionades: Gregal – Tallers Autonomia Urbana, Taula Eix Pere IV, Te Creativa, Angels Empresa d'Inserció SL

Escala Territorial: Barri de Besòs - Districte Sant Martí - Eix Besòs BCN - Territori Besòs

Amb l'epígraf genèric de “Serveis de Proximitat”, podem entendre totes aquelles activitats socioeconòmiques destinades a satisfer les necessitats econòmiques, socials i culturals de les comunitats locals, en la direcció del seu millorament econòmic, residencial, físic, etc, a partir de la prestació de subministraments i/o de serveis per part d'actors socioeconòmics igualment locals. En el cas dels territoris del Besòs, es podria entendre com a “serveis de proximitat” des de petites activitats vinculades a la **reforma i reparació d'immobles**, a activitats de **cura i acompanyament de persones dependents**, a activitats de **dinamització cultural**, manteniment de l'espai públic i del verd, **restauració col·lectiva**, gestió cooperativa de **guinguetes socials**, formació, etc.

En aquest sentit, des de Gregal es treballa en la possibilitat d'articular els serveis de proximitat a partir dels denominats **Tallers Autònoms Urbans** (TAU), on professionals del barri desenvolupin **petites activitats** que millorin les condicions de vida del veïnat. Així mateix, a partir dels cursos de cuina i en relació amb el Menjador Solidari, des de Gregal es preveu un **servei de restauració a domicili** per a persones amb mobilitat reduïda. Per ambdós projectes, des de Gregal es pensa en crear dues cooperatives.

Seguint aquesta direcció, a la jornada Besòs Territori Cooperatiu es planteja la necessitat d'una **cooperativa paraigües a nivell territorial** que, a més d'exercir la pròpia activitat productiva, hauria de:

- a) diagnosticar les necessitats materials i emocionals de la població dels barris del Besòs;
- b) formar als seus associats: tècnica, comercial, societària, en gestió de conflictes;
- c) recercar vies de finançament públic, cooperatiu i popular;
- d) interlocutar amb les diverses administracions;
- e) recercar equipaments físics productius (naus, locals).

Quin tipus d'organització societària podria realitzar serveis de proximitat als barris del Besòs? Als tallers realitzats a Besòs Territori Cooperatiu, s'estudià la possibilitat de les **Cooperatives de Serveis de Proximitat**⁷⁷, a partir de l'anàlisi de diferents referents.

En primer lloc, **les CAE franceses** (Coopératives d'activités et d'emploi), que ofereixen l'estatut de "l'emprenedor assalariat", percebent un salari i beneficiant-se de la cobertura social, tot permetent a l'emprenedor "testar" la seva activitat amb seguretat.⁷⁸

I en segon lloc, les igualment franceses **Societats Cooperatives d'Interès Col·lectiu (SCIC)**. Les SCIC, que es presenten com a entitats al servei dels territoris, tenen per objecte la producció i/o la prestació de béns i serveis d'interès col·lectiu, que presentin un caràcter d'utilitat social. Aquesta característica es demostra reunint al conjunt dels actors econòmics vers un objectiu comú. Així, les SCIC són multistakeholders: s'hi associen productors, clients, proveïdors així com col·lectivitats territorials i entitats públiques locals, que poden tenir com a màxim el 50% del capital social de la cooperativa.

Seguint la llei de cooperatives catalana, els models que poden per a concretar la Cooperativa de Serveis de Proximitat són més limitats. A la jornada es debaté entre **la cooperativa de treball**, amb persones sòcies treballadores, persones treballadores i entitats del barri en tant que sòcies col·laboradores, o bé la **cooperativa de serveis**, amb associacions i entitats del barri com a sòcies de serveis i persones sòcies de treball. La cooperativa badalonina de recent creació, TE Creativa SCCL, es presentà com un model possible de cooperativa de serveis artístics i culturals de proximitat.

⁷⁷ S'adjunta la proposta de Cooperativa de Serveis de Proximitat treballada per Coòpolis i Gregal.

⁷⁸ Loi du 31 juillet 2014 relative à l'Économie Sociale et Solidaire.

PROJECTE 4. CIRCUIT ALIMENTARI ECOLÒGIC, COOPERATIU I DE PROXIMITAT

Iniciatives relacionades: Gregal, Biciclot, Capfoguer, Vall de Betlem, Conreu Sereny, Campus Alimentació UB, XES Sant Andreu, El Llevat de Nou Barris

Escala Territorial: Territori Besòs

Durant la jornada Besòs Territori Cooperatiu, investigadores del Campus de l'Alimentació de Torribera (UB) exposaren el “projecte d'especialització i competitivitat territorial” (PECT) on participen, específicament dedicat a l'àmbit de l'alimentació i salut, en el marc del denominat Eix de Coneixement del Besòs, la Serralada de Marina i la del Litoral.

Aquest projecte, que abasta Barcelona, el Barcelonès Nord i el Maresme, és considerat per les investigadores de la UB com una oportunitat per “facilitar la cohesió del territori Besòs-Marina/Litoral”, “posicionar el territori com a ecosistema de màxima qualitat pel desenvolupament de projectes d'alt valor afegit”, així com “participar en projectes cooperatius que, en els àmbits de la salut i l'alimentació, busquin l'enfortiment socioeconòmic del territori”.⁷⁹

En aquest sentit, des del Campus de l'Alimentació “s'han promogut vincles i creat aliances amb iniciatives institucionals que configuren **ecosistemes cooperatius territorials** en els àmbits de la salut, l'agroalimentació i la gastronomia”. En aquestes aliances, destaquen els “Projectes Cooperatius Agroalimentaris” de Badalona i Santa Coloma: Vall de Betlem i Conreu Sereny.

El primer Projecte Cooperatiu Agroalimentari destacat és l'impulsat per la cooperativa La Sargantana, promotora de la **recuperació de la vinya** de la **Vall de Betlem** a Sant Jeroni de la Murtra, on preveu el desenvolupament de 2,8 hectàrees amb DO Alella i utilització de la varietat malvasia. Anna Abellán, sòcia de La Sargantana, preveu produir 10.000 ampolles de vi el 2021. La proximitat amb els laboratoris del Campus de

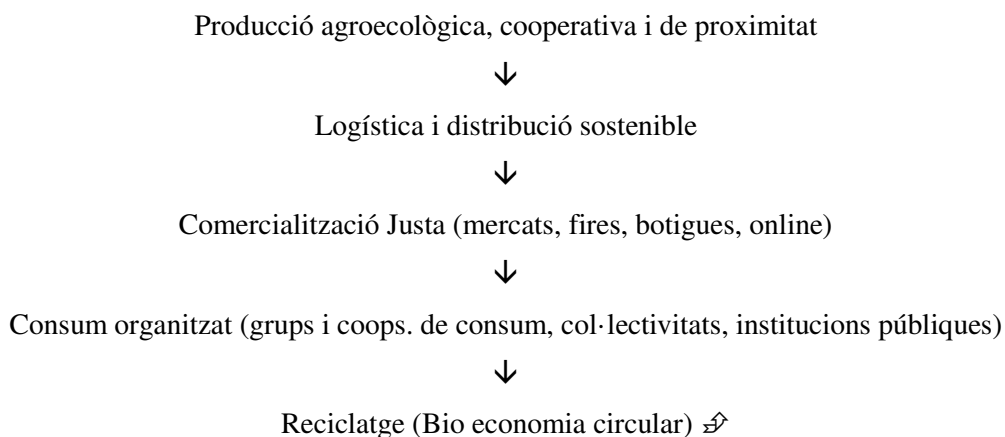
⁷⁹ “Projectes cooperatius agroalimentaris”. Eix del coneixement Besòs-Marina/Litoral. Salut i Alimentació. Campus de l'Alimentació-UB. Santa Coloma de Gramenet, 2017.

l'Alimentació de Torribera permetrà establir línies de treball conjuntes entre ambdues institucions i facilitar l'experiència del grup de recerca "Vins i Aromes".⁸⁰

El segon projecte, ja en marxa, el protagonitza la cooperativa **Conreu Sereny**, que ha recuperat els horts abandonats del Monestir de Sant Jeroni de la Murtra i du a terme un projecte **d'horts agroecològics i formació ocupacional** per persones migrades sense papers, promovent-ne la regularització a partir d'aprendre un ofici. Conreu Sereny, pel que fa a la comercialització del seu producte, té parada pròpia als horts i distribueix a grups de consum agroecològic com El Cabàs de Santa Coloma de Gramenet o El Garrofer de Badalona, així com a d'altres iniciatives com El Menjador de Ca la Rosa (La Sagrera, Barcelona), a l'AAVV del Centre de Badalona, al Casal Antoni Sala de Badalona o al Rusc de Sant Adrià del Besòs.

Partint de l'experiència d'aquests Projectes Cooperatius Agroalimentaris, així com la del Menjador Social Gregal i altres iniciatives de l'ESS ubicades als barris i municipis de l'eix Besòs vinculades a l'alimentació, caldria traçar un **circuit alimentari ecològic, cooperatiu i de proximitat pel territori del Besòs**, on totes les iniciatives relacionades participessin de la seva planificació estratègica, la recerca de finançament, així com de la coordinació i seguiment del circuit. En aquesta **cadena productiva solidària**, s'haurien d'integrar econòmicament tots els seus cicles de la cadena de valor.

BESÒS: CIRCUIT ALIMENTARI ECOLÒGIC, COOPERATIU I DE PROXIMITAT

⁸⁰ "Projectes cooperatius agroalimentaris". Eix del coneixement Besòs-Marina/Litoral. Salut i Alimentació. Campus de l'Alimentació-UB. Santa Coloma de Gramenet, 2017.

PROJECTE 5. ECONOMIA CIRCULAR I COOPERATIVA

Iniciatives relacionades: Alencop, Coodin, Sinèrgics, Polígon Bon Pastor Baró de Viver, Roba Amiga

Escala Territorial: Territori Besòs

La necessitat d'impulsar - per motivacions econòmiques, socials i ambientals - nous models productius a l'AMB han situat l'**economia circular en el centre del debat de la planificació econòmica estratègica metropolitana**. Més eficaç i sostenible que l'economia lineal, l'economia circular és “un model econòmic de producció i consum on els materials, productes i serveis són dissenyats per a durar i tornar a entrar en la cadena de valor industrial un cop ja no es poden fer servir, tot eliminant tòxics i usant energies renovables”. Pels consultors especialitzats en economia circular i simbiosi industrial com **Simbiosy**, el potencial de l'economia circular a l'AMB pot materialitzar-se a partir de la creació de 7 nodes d'actuació, un dels quals – denominat **Barcelona Recycling Innovation Center** – podria situar-se al Baix Besòs, a l'encreuament entre Badalona, Sant Adrià i Barcelona.⁸¹

La proposta es justifica sobretot perquè la zona sud del Besòs té una alta concentració de grans instal·lacions de tractaments de residus i té espai urbà disponible. Per Simbiosy, si s'uneix el potencial industrial de la zona i la necessitat de generar un potent sector de la recuperació de materials reciclats, pren sentit crear-hi “un **centre de serveis de reciclatge i recuperació de materials** per a les empreses industrials”.

La presència del Campus Diagonal Besòs de la UPC, el polígon industrial Badalona Sud i l'Ecoparc del Besòs són algunes de les infraestructures existents que poden acompanyar el projecte. Altres factors que afavoreixen la seva implementació són, segons la consultoria, l'existència d'un gremi de recuperadors “amb necessitat d'aprendre a passar de gestor de residus a proveïdors de materials reciclats”, així com el projecte de dinamització del polígon de Bon Pastor-Baró de Viver. Prioritari en el Pla de desenvolupament econòmic de Districte de Sant Andreu, al polígon s'hi destinaran 700.000 euros fins 2020, per tal de reactivar-lo vers la transició cap l'economia verda i

⁸¹ Simbiosy (2016) *El potencial de l'Economia Circular a l'Àrea Metropolitana de Barcelona*, àrea de Planificació Estratègica AMB.

circular, amb diversos programes d'auditoria i eficiència energètica i de foment de l'economia circular i simbiosi industrial.

Amb aquestes condicions, per poder tancar els cicles dels productes és necessari desenvolupar, segons Simbiosy, una potent indústria del reciclatge capaç no només de transformar residus en matèries primeres, si no de col·laborar amb productors i fabricants per crear models de negoci que facin viables els processos de reciclatge. Per tant, es proposa crear **un centre per al reciclatge i innovació en materials reciclats a Barcelona**, al voltant de les instal·lacions de tractament de residus i del Campus de la UPC, al servei de l'empresa industrial i els gestors de residus, on disposar de maquinària, laboratoris i experts del món del reciclatge, gestionat i mantingut per empreses privades amb ajut públic, amb innovació i recerca tecnològica puntera, centre de formació, etc.

Com complementem aquesta proposta, excel·lent des del punt de vista productiu i ambiental, amb elements que també la facin òptima a nivell social? Com evitem tornar a aixecar projectes que no tenen en compte la composició social i comunitària dels seus entorns immediats? Tal i com ja s'apunta en el Programa de dinamització del Polígon del Bon Pastor, **la transició cap a l'economia circular i verda ha de donar cabuda a iniciatives d'economia cooperativa, social i solidària de caràcter industrial**, per tal de generar un impacte social positiu en el territori.⁸²

En aquest sentit, una de les referències internacionals que creuen economia circular i economia cooperativa és la **cooperativa social Cauto**, a la ciutat de Brescia, Itàlia. Nascuda el 1995 per a "conjuguar inclusió social i benestar del territori", les activitats i serveis oferts per la cooperativa es centren en la recuperació de residus i la reducció de consum, a partir de "la recuperació creativa i la valorització dels recursos". Amb una facturació de 16 milions d'euros (2016), un patrimoni net de 4,4M, 382 treballadors (112 dels quals en inserció laboral) i 150 voluntaris, Cauto és el centre motor del **Consorci Cooperatiu CantierAperto**, format per cinc cooperatives socials de tipus B: Cauto, Cantiere Autolimitazione, Cantiere Verde, Cantiere di Valle, Cantiere del Sole (recerca i

⁸² L'estudi *Economia Verda a l'àrea de Barcelona*, realitzat el 2015 per l'Ajuntament de Barcelona, proposava en aquest sentit "cooperar amb l'economia social i solidària, mercat social, actors pel consum responsable i empreses compromeses amb la sostenibilitat per a la coproducció de polítiques públiques d'impuls a l'economia verda i circular".

aplicació de solucions tecnològiques per l'estalvi energètic) i Medicus Mundi Attrezzature (reciclatge i reutilització d'equipaments mèdics).

Aquest **Consorci Cooperatiu** ha format el **Pol industrial social i cooperatiu Panta Rei** (“tot flueix”) de Via Buffalora, on l'economia circular és un element central i on s'ubiquen altres cooperatives com Aesse Ambiente Solidarieta, Ecopolis (bugaderia industrial), La Bottega Informatica, Banco de Credito Cooperativo o Neos (agència de comunicació).⁸³ L'execució del pol productiu social i cooperatiu Panta Rei va córrer a càrrec del Consorzio Cooperativo Immobiliare Sociale Bresciana, en una àrea de prop de 11.000 m2 concedits en dret de superfície per 60 anys del Comune di Brescia. El projecte s'inicià el 2002 i finalitzà el 2005, i no només acull seus de cooperatives sinó que disposa d'una desena d'apartaments destinats al “housing social”.⁸⁴

Quins actors cooperatius del Besòs poden, tot vinculant-se entre ells, inspirar-se en l'experiència bresciana? Com fomentem la participació de les empreses cooperatives, socials i solidàries del territori Besòs en el projecte de Centre Industrial de Reciclatge? Un objectiu estratègic d'aquest procés ha de ser facilitar les condicions organitzatives, institucionals i financeres per a poder crear, al Polígon de Bon Pastor, un pol industrial social i cooperatiu dedicat a l'economia circular, centrat en els residus i els materials, però també en qüestions d'energia renovables, aigua i ecodisseny.

⁸³ Visita personal a CAUTO i el polígon cooperatiu de Buffalora, març 2017. <http://www.cauto.it>

⁸⁴ <http://www.isbonlus.it>

6. UN POL TERRITORIAL DE COOPERACIÓ ECONÒMICA AL BESÒS?

Actualment, a Catalunya, en l'àmbit del desenvolupament econòmic i social del territori, s'estan començant a desplegar els denominats **projectes d'especialització i competitivitat territorial (PECT)**. Seguint les indicacions de la nova política europea fixada per Horitzó 2020, dins de l'anomenada estratègia de recerca i innovació d'especialització intel·ligent (RIS3), es tracta de definir projectes estratègics territorials als diferents territoris, que busquin la interacció entre tots els actors (quàdruple hèlix) i que promoguin la competitivitat i les millores socials adients.

A Catalunya aquesta estratègia es desenvolupa mitjançant el projecte RIS3CAT de la Generalitat de Catalunya (2014-2020), a través de “set àmbits sectorials líders” —entre els quals hi ha l'alimentació i les indústries de la salut, dos àmbits en què destaquen els territoris que conformen l'Eix del Coneixement Besòs-Marina—. L'objectiu és promoure aliances estratègiques entre actors del sector productiu i de generació del coneixement, tot comptant amb el suport d'instruments habituals del Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER) 2014-2020 i els Fons Socials Europeus (FSE).

Els projectes territorials coneguts com a PECT són liderats per les administracions locals i altres administracions territorials, com ara les diputacions, i agents públics i privats (empresa, universitat, centres de recerca i entitats socials). L'objectiu principal del projecte és “millorar la competitivitat del territori”, “avançar cap a un territori més estructurat, amb més ocupació, més formació, més modernització, socialment més just, més innovador, i amb més visibilitat internacional”.

Curiosament, a l'Estat francès, el moviment de l'economia social i solidària ha anat configurant, de forma ascendent i endògena, un tipus d'iniciativa que el 2009 *Le Labo de l'ESS* denominà **Pols Territorials de Cooperació Econòmica**. Els **PTCE**, institucionalitzats per la Llei d'Economia Social i Solidària francesa des del 2014 i mereixedors de finançament públic, són definits com “el reagrupament d'empreses

d'economia social i solidària en un mateix territori, associades amb les administracions locals, centres d'investigació, institucions d'ensenyament superior i de recerca i organitzacions de formació, per tal de posar en pràctica una estratègia comuna i continuada de mutualització de serveis, de cooperació o associació al servei de projectes socioeconòmics innovadors, socialment i tecnològica, amb l'objectiu del desenvolupament local sostenible.⁸⁵

Al llarg del territori francès, uns 150 PCTE articulen sectors d'activitat econòmica molt diversos, però destaquen en les “ecoactivitats” (paisatge, bioconstrucció, reciclatge i economia circular, energies renovables, agricultura agroecològica, circuits curts d'aliments), els serveis personals (guarderies, animació, botigues socials, benvinguda a nous residents, habitatges tutelats ...) i les vinculades a la cultura i la creació.

Un PTCE, tanmateix, no es defineix per l'activitat d'una sola estructura, sinó pels encreuaments d'interessos i projectes comuns desenvolupats per respondre a les necessitats territorials, econòmiques i organitzatives, socials i mediambientals. A partir de la intercooperació entre els membres i la mutualització de serveis - mancomunant competències, sabers, espais o recursos - construeixen “una estratègia de desenvolupament econòmic territorial”.

Respecte les formes jurídiques i societàries que els articulen, un 57% són associacions, un 15% presenten diferents modalitats cooperatives (SCOP, SCIC) i un 9% són SARL, la societat limitada francesa, entre d'altres. Aquests percentatges s'expliquen per les facilitats de constitució de la fórmula associativa i per la seva facilitació de la implicació ciutadana, mentre que la fórmula cooperativa, més exigent, es destina quan el projecte té unes majors expectatives de creixement, es requereixen aportacions de capital social i es volen mancomunar els riscos.⁸⁶

Pel que fa a la seva **organització**, els PTCE acostumen a estar configurats per un primer cercle (cèl·lula d'animació o estructura dinamitzadora), un segon cercle format pels

⁸⁵ LOI n° 2014-856 du 31 juillet 2014 relative à l'économie sociale et solidaire, Article 9.

⁸⁶ Giandolfini, P. (2017) “Le PTCE comme forme spécifique de polarisation” a *Recma* núm 343, Nanterre.

membres que han participat en la seva creació (habitualment, entre una desena i una vintena de membres) i finalment un tercer cercle, amb les estructures associades al PCTE després de la seva creació, implicades en l'elaboració de nous projecte en el seu marc (entre una vintena a una cinquantena de membres segons cada PCTE).

A nivell pressupostari, l'economia dels PTCE també s'esglaona en funció dels cercle. El primer depèn de la cèl·lula d'animació, molt subjecte a subvencions públiques. El segon està relacionat amb les activitats de cooperació entre els membres, provinent de la facturació pels productes i serveis mutualitzats (comunicació, comptabilitat, etc.), així com pels lloguers quan un PTCE gestiona un espai comú. I el tercer nivell depèn de la capacitat del PTCE de produir una oferta de béns i serveis des dels recursos propis. Les quotes, en tot cas, representen sempre menys del 10% del volum de facturació. Els pressupostos anuals mitjans que es recolliren, el 2014, en els PTCE francesos oscil·laren entre els 35.000 i 748.000 euros, amb una mitjana de 245.000.⁸⁷

Els factors que faciliten la cooperació entre actors són fruit d'un treball a llarg termini entre els actors de cada PTCE per tal de crear un clima de confiança recíproc. Com afirmen, "la cooperació no es decreta pas", sinó que es construeix a partir de diferents formes de proximitat: organitzacionals (els agents es reconeixen entre si per uns posicionaments organitzatius compartits), institucionals (es comparteixen regles i comportaments) i geogràfiques, així com per factors interpersonals. I pel que fa a les modalitats d'aquesta intercooperació, una primera té a veure amb la *mutualització de recursos*, d'espais comuns, de jornades laborals compartides i de funcions de suport: comunicació, comercial, formació comuna, gestió administrativa. Una segona correspon a una *intercooperació en projectes comuns*, siguin bilateral entre membres o de participació creuada en el conjunt del PTCE. La darrera és la *intercooperació estratègica*, que crea "una visió compartida i prospectiva del territori i un procés de recerca, desenvolupament i innovació".

Respecte els impactes que aconsegueixen, els integrants dels PTCE ressalten el desenvolupament de noves respostes col·lectives a les necessitats del territori, així com el reforç del teixit econòmic local. La creació de valor a partir de la mutualització de serveis entre els membres, l'enriquiment de la reflexió, l'obertura de nous camps d'acció, la

⁸⁷ Fraisse, L. (2017) « Mieux caractériser les PTCE face à un processus rapide d'institutionnalisations », a *Recma* núm 343, Nanterre.

participació en nous projectes i la consolidació de les competències de cadascú també són elements destacats. Bona part, a més, reconeixen que la participació en els PTCE ha millorat la qualitat de les relacions professionals de les iniciatives associades, així com ha facilitat la mobilitat i la millora de les remuneracions. No obstant, també destaquen que s'enfronten a una sèries de dificultats, com definir un model econòmic viable, la manca de mitjans financers, la complexitat en conciliar els interessos de cadascun dels membres, la manca d'acompanyament i de temps dels membres així com els continuats esforços per mantenir la cohesió de l'agrupament.⁸⁸

Pels seus participants, els PTCE contribueixen, sobretot, a **l'estructuració territorial de sectors d'activitat econòmica concrets**, una millor visibilitat locals de l'ESS i dels seus projectes, una millora dels béns i serveis proposats, la realització de projectes amb una major amplitud, una millora dels sistemes de governança, així com la creació de noves empreses i nous béns i serveis per a satisfer necessitats no cobertes.

Per Laurent Fraisse, fundador de Le Labo d'ESS, amb els PTCE el principi cooperatiu no s'ha reduït a “un mode d'emprendre específic”, sinó que ha esdevingut potencialment “un **vector de regulació de l'economia local diferent** de les regulacions administratives o mercantils”. En segon lloc, ha estat una resposta a la fragmentació de l'ESS, reagrupant iniciatives de petita i mitjana dimensió, en lloc de posar-les a competir pel reconeixement i els recursos. I en tercer, han fet créixer la visibilitat de l'ESS en l'espai públic local i han facilitat **una dimensió més oportuna de cara a establir partenariats amb les administracions locals** i centres de recerca.

Per altres autors, com Patrick Giandolfini, els PTCE són una forma singular de polarització estratègica, que s'inscriu en les dinàmiques de concentració de l'economia social i solidària i que es refereix als sistemes localitzats de producció i innovació. A diferència dels clústers o **pols de competitivitat**, especialitzats en les activitats industrials amb un forts valor afegit, els Pols de cooperació sovint toquen segments de valor més febles i sovint menys rentables financerament, si bé necessaris socialment i ambiental. Per Giandolfini, representen «**l'ecosistema productiu local propi de l'ESS**», una via alternativa que

⁸⁸ Le Labo de l'ESS (2017) Enquête d'analyse 2016 Pôles Territoriaux de Coopération Économique.

conjuga territori i democràcia econòmica, tot promovent un desenvolupament “intraterritorialitzat”, endogen i localitzat.

És possible fomentar un **Pol Territorial de Cooperació Econòmica al territori Besòs**?

En una primera fase, es tractaria de fomentar i articular la intercooperació permanent i estable d’una quinzena d’iniciatives cooperatives, socials i solidàries de diferents territoris del Besòs, un espai comú on potenciar el desplegament de diferents sectors d’activitat (Mobilitat sostenible, Comerç de proximitat, Serveis de Proximitat, Circuit alimentari ecològic, cooperatiu i de proximitat, Economia circular).

Comptant amb el suport tècnic de plataformes com Coòpolis - Ateneu Cooperatiu de Barcelona i l’Ateneu Cooperatiu Barcelonès Nord, així com el suport de les entitats financeres ètiques i solidàries, de diferents administracions i organitzacions del moviment de l’economia social i solidària, el **PTCE Territori Besòs** hauria de contribuir al foment de l’ocupació cooperativa i a la gestació i consolidació d’una nova estructura econòmica que doni respostes a les necessitats econòmiques, socials i mediambientals dels i les habitants del conjunt dels barris i municipis del Besòs. Que en definitiva possibiliti, des dels propis actors socioeconòmics locals, un enfortiment territorial de caràcter transformador i democràtic, endogen i local.

7. BESÒS COOP II: CONSTITUCIÓ DEL PTCE BESÒS

El 22/11/ 2017, a la seu social de la Cooperativa Capfoguer, a Santa Coloma de Gramenet, es celebrà la sessió de treball *Besòs Cooperatiu II*, amb l'objectiu de donar continuïtat al procés iniciat en la trobada del 28 de juliol del 2017, al Menjador Social Gregal, del barri Besòs-Maresme.

Les persones i cooperatives **assistents** foren les següents:

- Aleix Madrid, Capfoguer Sccl
- José Gil, Escola Gregal Sccl
- Josep M. Navarro, La Fàbric@ Sccl
- Xavi Prat, Biciclot Sccl
- Jaume Colillas, Coodin Sccl
- Sergi Alonso, Katuma Sccl
- Dolors Clotas, Conreu Sereny Sccl
- Lola M. Sala, La Sargantana Sccl i Ateneu Cooperatiu Barcelonès Nord
- Ivan Miró, La Ciutat Invisible i Coòpolis, Ateneu Cooperatiu de Barcelona
- Pablo Bolancer, Grameimpuls
- Salvador Bolancer, Coop57 Barcelonès Nord

- (Excusà la seva absència Menjador de Cala Rosa Sccl)

Al llarg de la reunió, es posà en comú l'Informe "Besòs Territori Cooperatiu. Una Agenda d'economia social i solidària per a l'Eix Besòs", i es validaren i ampliaren les potencialitats dels camps per a **Projectes Socioeconòmics i Cooperatius Estratègics pel Besòs**:

1. Mobilitat sostenible
2. Comerç de proximitat
3. Serveis de Proximitat
4. Circuit alimentari ecològic, cooperatiu i de proximitat
5. Economia circular (de eficiència energètica al reciclatge de materials)

Així mateix, per tal d'impulsar aquests camps econòmics, les deu cooperatives presents acordaren constituir - amb el suport de Coòpolis - Ateneu Cooperatiu de Barcelona i l'Ateneu Cooperatiu Barcelonès Nord, i obert a noves incorporacions- un **Pol Territorial de Cooperació Econòmica de l'eix Besòs**, per mancomunar esforços en la direcció de:

- a) Consolidar i escalar els projectes cooperatius existents,
- b) Elaborar projectes estratègics compartits entorn la Mobilitat sostenible, el Comerç de Proximitat, els Serveis de Proximitat, l'Alimentació ecològica, cooperativa i de proximitat i l'Economia circular,
- c) Captar recursos econòmics, organitzatius i tècnics per a posar-los al servei del desplegament de circuits econòmics locals i metropolitans en els camps referits,
- d) Posicionar les cooperatives del territori com a agents d'un enfortiment socioeconòmic local de caràcter endogen, democràtic i sostenible de l'Eix Besòs,
- e) Cercar aliances estratègiques en l'àmbit de l'Administració, les Universitats i les organitzacions socioeconòmiques del territori,
- f) Estudiar i desenvolupar models societaris que facilitin organitzativament la consolidació del PTCE Besòs.

Així mateix, les cooperatives presents es comprometeren a presentar propostes de projectes a la resta d'integrants del PCTE, i des de Coòpolis s'assumí el seguiment i secretaria de les tasques en les fases inicials del procés (2018). Així mateix, s'emplaçaren a iniciar el desenvolupament d'objectius i a comunicar-se de nou al llarg del desembre del 2017.

Besòs Cooperatiu II, a la seu de la Cooperativa Capfoguer

Definició de PTCE francesos (Llei d'Economia Social i Solidària de 2014):

“Reagrupament d’empreses d’economia social i solidària en un mateix territori, associades amb les administracions locals, centres d’investigació, institucions d’ensenyament superior i de recerca i organitzacions de formació, per tal de posar en pràctica una estratègia comuna i continuada de mutualització de serveis, de cooperació o associació al servei de projectes socioeconòmics innovadors, socialment i tecnològica, amb l’objectiu del desenvolupament local sostenible.”

DOCUMENT ADJUNT:

“La Cooperativa de Serveis de Proximitat”.

**Document de treball de Gregal SCCL i
Coòpolis Ateneu Cooperatiu de Barcelona. 2017.**

Definir el model de Cooperativa de Serveis de Proximitat, com a paraigües i marc jurídic des del que facilitar l'accés a les persones al treball.

Línies d'acció

- 1.- Establiment de la forma jurídica, organització de l'activitat i d'un pla de viabilitat
- 2.- Generació d'ocupació individual i suport a processos de constitució de noves cooperatives
- 3.- Sistema de retorn econòmic a les activitats deficitàries de Gregal i social al territori.

OBJECTIUS ASSOCIATS

- 1, Desenvolupar el model de cooperativa de serveis de proximitat
2. Analitzar i estudiar cadascuna de les possibles activitats i la seva viabilitat, de forma separada i com a conjunt, de forma autònoma i suficient.
3. Elaborar un pla estratègic de la proposta i un pla de comunicació.
4. Estructurar una oferta formativa ocupacional bàsica per assegurar la qualitat dels serveis prestats. Iniciar les activitats amb formacions associades a la cuina, i progressivament incrementar la oferta en base a la demanda de serveis per part del territori
5. Treballar per la extensió del model i la seva replicabilitat, així com establir processos d'intercooperació entre territoris, entitats i persones.

6. Treballar per la progressiva constitució d'entitats de l'economia social i solidària a partir de la ocupació generada, amb la voluntat d'establir un ecosistema de projectes autònoms però articulats, tots ells vinculats i generant retorn econòmic i social tant a Gregal com a la cooperativa de serveis.

3.2 .- Cooperativa de serveis de proximitat

Tot i trobar-se en una fase molt primerenca de la seva definició, Gregal ha treballat al voltant d'aquesta idea des del 2015, quan l'entitat referma la seva voluntat no només d'actuar contra les conseqüències de la desigualtat social i econòmica del seu entorn, si no de generar vectors i itineraris per les usuàries del servei de menjador, i pel conjunt del barri, a trencar amb l'espiral de la marginalitat i l'exclusió.

A banda de les activitats de sensibilització vers alternatives provinents de l'economia social i solidària en l'àmbit del consum energètic, les finances ètiques i transformadores, i la difusió de les pràctiques i els valors cooperatius, l'entitat decideix fer un pas més enllà.

L'anàlisi del territori i de les seves necessitats comporta la constatació de la situació dramàtica de l'ocupació als barris de Besòs i Maresme, i de l'existència de bosses molt importants de persones aturades de llarga durada o d'altres que mai han arribat a incorporar-se al mercat de treball. També de persones sense formació o amb estudis primaris, que troben moltes dificultats per accedir a una primera ocupació.

Per una altra banda, una població autòctona força envellida, on abunden les llars unipersonals amb persones d'edat avançada, potencials demandants de serveis associats a les cures o al manteniment de les seves llars, però també l'existència de nombroses entitats i projectes de caire divers demandants de serveis diversos i amb la voluntat de poder millorar les condicions de vida de les persones del seu entorn. Una demanda, però, que no està articulada i que, per tant, dificulta el processos de contractació.

A partir d'aquest anàlisi, sorgeix la proposta de la constitució d'una Cooperativa de Serveis de Proximitat (CSP). A mode d'algunes experiències existents al territori, es persegueix la constitució d'un paraigües jurídic i societari per a facilitar la generació

d'ingressos a partir del seu treball com a prestadors de serveis a la comunitat, que es vehicularien a través d'aquesta cooperativa de nova constitució.

A banda de facilitar la generació de treball i de renda per les persones, a través dels serveis, la cooperativa treballaria activament per articular una oferta formativa pròpia adreçada a l'ocupació, amb la voluntat d'incrementar la qualitat dels serveis prestats, però també per incrementar la base de persones que podrien oferir serveis, així com la seva diversitat, a través de la cooperativa. A més a més d'aquesta formació en competències específiques, la cooperativa formaria a les seves persones sòcies en economia social i cooperativa, i establiria convenis o acords de col·laboració amb projectes de foment de creació de noves cooperatives a fi i efecte que, en última instància, i una vegada consolidada alguna de les activitats, es constituïssin nous projectes independents de la CSP.

La cooperativa, així, actuaria com a plataforma de contractació/prestació de serveis, i duria una cerca activa d'entitats i persones demandants de serveis, i permetria visibilitzar de forma conjunta la totalitat de serveis que es poden prestar des de la cooperativa, actuant alhora com a "garant" de la qualitat i de l'impacte local de l'ocupació generada i com a espai unificat de publicitat i comunicació del projecte, a més a més de centralitzar-ne la gestió i administració.

Els objectius generals d'aquesta CSP es podrien resumir en:

- 1.- Generar llocs de treball remunerat.
- 2.- Treballar activament per la sostenibilitat i la suficiència econòmica del projecte, així com de l'ocupació generada. Aconseguir els fons inicials per donar cobertura a un primer període de consolidació de l'activitat, per progressivament, en un termini no superior als 3 anys, viabilitzar el conjunt de la iniciativa. Assegurar l'obtenció de plans d'ocupació per donar cobertura a nous serveis o consolidar o reforçar els ja existents.
- 3.- Recolzament per millorar l'organització de la gestió i del treball.

4.- Desenvolupar l'acreditació de competències professionals per els treballadors que la precisen.

5.- Obtenir un espais físics adequats per executar les diferents accions.

6.- Consolidar xarxes i relacions amb entitats, empreses i projectes de l'entorn que puguin actuar com a demandants de serveis de proximitat, així com amb el conjunt de la població dels barris veïns.

7.- Garantir la inter-actuació entre els diferents serveis, i la intercooperació entre propostes i persones per assumir reptes complexos o de dimensions mitjanes.

3.2.1- Oferta de serveis de la CSP

Es contempla iniciar el procés de definició dels primers serveis que oferiria la CSP a partir del març del 2017, una vegada assegurat el correcte desenvolupament de les obres de la nova cuina-menjador (infraestructura necessària per alguns dels serveis previstos), així com el procés de definició i articulació societària.

Pel moment, alguns dels serveis pels quals ja s'ha detectat demanda són:

A) Servei de formació

1.- Proveir de la formació pròpia a tot el personal dels diferents serveis.

2.- Establir convenis de col·laboració amb empreses, entitats i escoles de formació, (Universitat de Barcelona, Departament de Nutrició i Ciències de l'alimentació, Barcelona Activa, Escola Superior de Hostaleria del Passeig Taulat i altres).

3.- Impartir formació social i cooperativista a tots els integrants de la nova xarxa Social Gregal.

4.- Desenvolupar l'acreditació de competències professionals per els treballadors que la precisen.

5.- Mantenir contacte amb el Departament d'Ensenyament per garantir el recorregut curricular del projecte.

6.- Continuar donant suport a diferents inquietuds formatives, per exemple en la actualitat l'aula de música es cedeix per l'activitat a professors i musics.

7.- Estar en contacte amb el Institut Professional de la Rambla Prim, per la possible inclusió de persones d'exclusió en els seus mòduls formatius

B) Servei a la llar i les persones

1.- Donar serveis a veïns i veïnes de manteniment de la llar: fusteria, fontaneria, electricitat, pintura, paleta, etc. .

2.- Serveis d'acompanyament de gent gran i nens.

3.- Crear un nou espai d'inserció al barri.

4.- Creació de Tallers Autònoms Independents

5.- Tenir a disposició elements de mobiliari i transport. (Biciclot per exemple), o infraestructures del comú que es puguin gestionar.

C) Servei de menjar a domicili o per entitats

1.- Emprar la cuina en les hores no ocupades pel MSG per poder oferir menjars preparats o caterings a persones o entitats..

2.- Aprofundir en la recuperació d'aliments, però incentivar línies de productes de proximitat o agroecològics.

D) Servei a persones amb capacitats motrius limitades

1.- Fer seguiment de les persones en situació crítica per la seva edat, infermetat o capacitats motrius limitades i assistir-les en la seva vida domèstica.

2.- Assistir aquestes persones amb una xarxa de suport i servei, per acompanyament i assistència.

3.- Aportar càtering i cuinat a aquestes persones en el seu domicili.

E) Economat solidari

1.- Crear un servei de venda d'aliments i altres articles comercials a preus solidaris als socis de Gregal.

2.- Conveni de col·laboració amb altres cooperatives amb economat.

3.- Conveni de col·laboració amb associacions agràries

F) Serveis de costura i bugaderia

1.- Recollir roba usada per la seva utilització.

2.- Seleccionar la roba per donació i per venda.

3.- Serveis de costura personalitzada a demanda.

4.- Serveis de planxa i-o bugaderia per Hotels, i veïns al límit d'exclusió social

5.- Neteja solidària de la roba de les persones usuàries del Menjador Solidari Gregal.

G) Serveis d'assistència legal

1.- Donar resposta i orientació professional a les persones usuàries del Menjador Solidari Gregal i veïns en situació de vulnerabilitat extrema en els aspectes laborals i socials, en col·laboració amb els serveis adients, per els socis de la Cooperativa Escola Gregal.

2.- Atenció personalitzada i la tutela del procés per la consecució de sostre i la incorporació a algun programa d'atenció per els més desfavorits per ordre de risc extrem, per exemple les dones maltractades, amb petits, i demés.

H) Serveis auxiliars a les usuàries del Menjador i altres persones en situació de vulnerabilitat

1.- Garantir als usuaris amb risc d'exclusió, la seva higiene, la guarda i custòdia de la seva roba, estris i coses personals.

2.- Aconseguir un espai adient a la necessitat detectada. Per exemple una part dels vestuaris del Club Esportiu Besonense per la higiene.

3.- Gaudir d'un traster per ubicar taquilles o depòsits individualitzats, (caixes).

4.- Establir col·laboracions amb les parròquies properes